

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΒΙΩΣΙΜΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ, ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»

ΤΟ ESG (ΠΚΔ: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ,
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ) ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΙΣ
ΕΛΕΓΚΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΡΟΥΣΣΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΙΧΑΛΗΣ ΝΕΡΑΝΤΖΙΔΗΣ

ΛΑΡΙΣΑ, ΜΑΙΟΣ 2024

*Θερμές ευχαριστίες για την πολύτιμη συνδρομή και βοήθεια
στον επιβλέποντα Καθηγητή μου κ. Μιχάλη Νεραντζίδα,
χωρίς τον οποίο τίποτα δε θα είχε υλοποιηθεί.*

*Η παρούσα αφιερώνεται στα παιδιά μου
Ανδρέα, Βασίλη και Ζωή
γιατί υπέστησαν το μεγαλύτερο φορτίο και κόστος σε όλη την προσπάθειά μου
και στον πατέρα μου
Ανδρέα
τον αιώνιο μέντορα και παράδειγμά μου.*

Υπεύθυνη δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία. Επίσης έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τις απαιτήσεις του Π.Μ.Σ. «Βιώσιμη Λογιστική, Χρηματοοικονομική και Διακυβέρνηση», του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής,
Λάρισα, Μάιος, 2024.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ABSTRACT	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	9
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	9
1.1 ΠΚΔ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	9
1.2 ΠΚΔ: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	11
1.3 Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΜΗ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΠΚΔ	13
1.4 ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΜΗ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΠΚΔ	15
1.5 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΛΕΓΚΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	19
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ.....	19
2.1 ΣΚΟΠΟΣ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ.....	19
2.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	19
2.3 ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	20
2.4 ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	21
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗΣ	21
3.1 ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΚΔ.....	21
3.1.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις.....	21
3.1.2 Περιβαλλοντικός πυλώνας	23
3.1.3 Κοινωνικός πυλώνας	23
3.1.4 Πυλώνας διακυβέρνησης.....	24
3.1.5 Κίνητρα γνωστοποίησης ΠΚΔ	26
3.1.6 Παράγοντες γνωστοποίησης ΠΚΔ	28
3.1.7 Επιπτώσεις γνωστοποίησης ΠΚΔ	29
3.2 ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΚΔ	30
3.3 ΠΡΟΤΥΠΑ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΠΚΔ.....	33

3.4 ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΠΚΔ	36
3.4.1 Ο ρόλος του εξωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ	36
3.4.2 Σημεία κριτικής	38
3.4.3 Εξωτερικοί ελεγκτές	39
3.5 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΠΚΔ	40
3.5.1 Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ.....	40
3.5.2 Ελεγκτικές διαδικασίες.....	42
3.5.3 Χαρακτηριστικά ελέγχου.....	47
3.5.4 Χαρακτηριστικά ελεγκτών	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	51
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	51
4.1 ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ	51
4.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	53
4.3 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	54
4.4 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	55
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	57

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

«Το ΠΚΔ (Περιβάλλον, Κοινωνία, Διακυβέρνηση) και η σχέση του με τις Ελεγκτικές Διαδικασίες»

Σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από αυξανόμενες περιβαλλοντικές ανησυχίες, κοινωνικές ανισότητες και σκάνδαλα εταιρικής διακυβέρνησης, η ενσωμάτωση των παραγόντων του Περιβάλλοντος, της Κοινωνίας και της Διακυβέρνησης (ΠΚΔ) στη λήψη εταιρικών και επενδυτικών αποφάσεων έχει αποκτήσει εξέχουσα θέση ως κρίσιμος μοχλός βιώσιμων και υπεύθυνων επιχειρηματικών πρακτικών. Η αναφορά και ο έλεγχος της απόδοσης ΠΚΔ έχουν αναδειχθεί ως βασικοί μηχανισμοί για τις εταιρείες να αξιολογούν, να γνωστοποιούν και να επαληθεύουν την απόδοσή τους στους τρεις αντίστοιχους πυλώνες, ενισχύοντας έτσι τη διαφάνεια, τη λογοδοσία και την εμπιστοσύνη με τα ενδιαφερόμενα μέρη. Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η διερεύνηση του πεδίου ΠΚΔ και της σχέσης του με τις ελεγκτικές διαδικασίες, υλοποιώντας μια εις βάθος βιβλιογραφική ανασκόπηση αναφορικά με τις γνωστοποιήσεις ΠΚΔ, τα πρότυπα αναφοράς, το ρυθμιστικό πλαίσιο και το ρόλο του εξωτερικού και εσωτερικού ελέγχου. Τα ευρήματα της ανασκόπησης ανέδειξαν έναν αυξανόμενο όγκο έρευνας και πρακτικής στην αναφορά και τον έλεγχο ΠΚΔ, συμβάλλοντας στην τρέχουσα ακαδημαϊκή γνώση και έχοντας αντίστοιχες επιπτώσεις για ερευνητές, επαγγελματίες, υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και άλλους εμπλεκόμενους φορείς που ενδιαφέρονται για την προώθηση βιώσιμων και υπεύθυνων επιχειρηματικών πρακτικών στην παγκόσμια οικονομία.

Λέξεις-κλειδιά: ΠΚΔ, διασφάλιση, εσωτερικός έλεγχος, πρότυπα αναφοράς.

ABSTRACT

“ESG (Environment, Society, Governance) and its relationship with Auditing Procedures”

In an era characterized by growing environmental concerns, social inequalities and corporate governance scandals, the integration of Environmental, Social and Governance (ESG) factors into corporate and investment decision-making has gained prominence as a critical driver of sustainable and responsible business practices. ESG performance reporting and auditing have emerged as key mechanisms for companies to assess, communicate and verify their performance across the three respective pillars, thereby enhancing transparency, accountability and trust with stakeholders. In this context, the purpose of this thesis was to investigate the field of ESG and its relationship with audit procedures, implementing an in-depth literature review regarding ESG disclosures, reporting standards, the regulatory framework and the role of external and internal audit. The review findings highlighted a growing body of research and practice in reporting and auditing ESG, contributing to current academic knowledge and having corresponding implications for researchers, practitioners, policy makers and other stakeholders interested in promoting sustainable and responsible business practices in the global economy.

Keywords: ESG, assurance, internal audit, reporting standards.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, εντοπίζεται μια αυξανόμενη αναγνώριση της σπουδαιότητας των παραγόντων του Περιβάλλοντος, της Κοινωνίας και της Διακυβέρνησης (ΠΚΔ), τρίπτυχο γνωστό και ως “ESG” (Environmental, Social, Governance), στη διαμόρφωση της εταιρικής συμπεριφοράς και των επενδυτικών αποφάσεων. Οι γνωστοποιήσεις ΠΚΔ, οι οποίες περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων που άπτονται της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, της κοινωνικής ευθύνης και των πρακτικών εταιρικής διακυβέρνησης, έχουν αναδειχθεί ως βασικοί μοχλοί μακροπρόθεσμης δημιουργίας αξίας και αποτελεσματικής διαχείρισης κινδύνου για τις επιχειρήσεις παγκοσμίως. Καθώς τα ενδιαφερόμενα μέρη απαιτούν ολοένα και μεγαλύτερη διαφάνεια και λογοδοσία από τις εταιρείες, η πρακτική της αναφοράς και του ελέγχου ΠΚΔ έχει αποκτήσει εξέχουσα θέση ως μέσο αξιολόγησης και επικοινωνίας της απόδοσης των εταιρειών σε αυτούς τους τομείς.

Το κίνητρο διεξαγωγής της παρούσας μελέτης αφορά στο εξελισσόμενο τοπίο της εταιρικής βιωσιμότητας και των υπεύθυνων επιχειρηματικών πρακτικών, δεδομένης της αλλαγής παραδείγματος στον τρόπο με τον οποίο οι εταιρείες αντιλαμβάνονται και διαχειρίζονται τις μη χρηματοοικονομικές επιδόσεις τους, καθοδηγούμενο από μια συνύπαρξη παραγόντων, όπως ανησυχίες για την κλιματική αλλαγή, οι κοινωνικές ανισότητες, τα εταιρικά σκάνδαλα και οι μεταβαλλόμενες προτιμήσεις των επενδυτών. Παράλληλα, οι γνωστοποιήσεις ΠΚΔ γίνονται σήμερα αντιληπτές ως μέσα τεκμηρίωσης της διαφάνειας και λογοδοσίας των οργανισμών στις ομάδες ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων επενδυτών, πελατών, εργαζομένων, ρυθμιστικών αρχών και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών. Παρέχοντας τυποποιημένες, συγκρίσιμες και αξιόπιστες πληροφορίες σχετικά με την απόδοση ΠΚΔ, οι εταιρείες μπορούν να ενισχύσουν την εμπιστοσύνη με τους παράγοντες του οικοσυστήματος με τους οποίους αλληλεπιδρούν, μετριάζοντας έτσι τους κινδύνους και αξιοποιώντας ευκαιρίες που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα.

Την ίδια στιγμή, αυξανόμενο ενδιαφέρον παρατηρείται αναφορικά με το ρόλο του ελέγχου, εσωτερικού και εξωτερικού, στο πλαίσιο των αναφορών και γνωστοποιήσεων ΠΚΔ. Οι ελεγκτές διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην παροχή διασφάλισης για την ακρίβεια και την αξιοπιστία των πληροφοριών ΠΚΔ, υποστηρίζοντας την ορθολογική λήψη αποφάσεων από τα διοικητικά στελέχη και το επενδυτικό κοινό. Ωστόσο, ο έλεγχος

στο ΠΚΔ χαρακτηρίζεται από μοναδικές προκλήσεις, όπως είναι η έλλειψη τυποποιημένων ελεγκτικών πλαισίων, το μεγάλο εύρος μέτρων αξιολόγησης της βιωσιμότητας, ο ιδιαίτερα εκτεταμένος αριθμός προτύπων αναφοράς, οι δυσκολίες διασφάλισης της ποιότητας των δεδομένων και η υποκειμενική φύση των μετρήσεων της απόδοσης των οργανισμών στους τρεις πυλώνες του ΠΚΔ.

Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση του ΠΚΔ σε σχέση με τις ελεγκτικές διαδικασίες, πραγματοποιώντας μια εις βάθος βιβλιογραφική ανασκόπηση της υπάρχουσας ακαδημαϊκής έρευνας, με απώτερο στόχο την παροχή πολύτιμης πληροφόρησης στο πεδίο του ΠΚΔ. Με τη διεξαγωγή αυτής της ολοκληρωμένης βιβλιογραφικής ανασκόπησης, η μελέτη στοχεύει στη σύνθεση της υπάρχουσας γνώσης, στον εντοπισμό βασικών θεμάτων και τάσεων και στην παροχή πληροφοριών για τις τρέχουσες πρακτικές και τα αναδυόμενα ζητήματα στον τομέα της αναφοράς και του ελέγχου ΠΚΔ.

Η δομή της παρούσας εργασίας έχει ως εξής: στο πρώτο κεφάλαιο που ακολουθεί παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο του ΠΚΔ, πραγματοποιώντας μια ιστορική και εννοιολογική επισκόπηση του πεδίου και παρέχοντας συνοπτικές πληροφορίες για τη σπουδαιότητα των μη χρηματοοικονομικών αναφορών, τις σχετικές προκλήσεις και το ρόλο των ελεγκτικών διαδικασιών. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο ερευνητικός σχεδιασμός της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, βάσει του ερευνητικού στόχου, της μεθοδολογίας ανασκόπησης, της συλλογής και της ανάλυσης δεδομένων. Στο τρίτο κεφάλαιο υλοποιείται η βιβλιογραφική ανασκόπηση βάσει πέντε θεματικών κατηγοριών, οι οποίες περιλαμβάνουν τις εξής: (1) γνωστοποίηση ΠΚΔ (θεωρητικές προσεγγίσεις, περιβαλλοντικός πυλώνας, κοινωνικός πυλώνας, πυλώνας διακυβέρνησης, κίνητρα, παράγοντες, επιπτώσεις), (2) ρυθμιστικό πλαίσιο ΠΚΔ, (3) πρότυπα αναφοράς ΠΚΔ, (4) εξωτερικός έλεγχος ΠΚΔ (ρόλος του εξωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ, εξωτερικοί ελεγκτές, σημεία κριτικής), και (5) εσωτερικός έλεγχος ΠΚΔ (ρόλος εσωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ, ελεγκτικές διαδικασίες, χαρακτηριστικά ελέγχου, χαρακτηριστικά ελεγκτών). Τέλος, το τέταρτο κεφάλαιο αφιερώνεται στη συζήτηση των ευρημάτων, τα συμπεράσματα, τους ερευνητικούς περιορισμούς και τις προτάσεις μελλοντικής έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1 ΠΚΔ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Το ΠΚΔ αποτελεί ένα σύγχρονο υπόδειγμα που έχει τις ιστορικές καταβολές του σε παλαιότερα πλαίσια επιχειρηματικής φιλοσοφίας και επιχειρησιακής λειτουργίας σε αναφορά με τη βιωσιμότητα. Ιστορικά, η αξιολόγηση της επιχειρησιακής απόδοσης, τόσο ακαδημαϊκά όσο και πρακτικά, περιστρεφόταν γύρω από μια καθαρά οικονομική οπτική. Ωστόσο, αυτό το συμβατικό παράδειγμα έχει διέλθει μιας μετασχηματιστικής στροφής προς μια περισσότερο περίπλοκη μορφή αξιολόγησης, όπου τα μη χρηματοοικονομικά δεδομένα έχουν αποκτήσει τεράστια σπουδαιότητα μεταξύ όλων των ομάδων ενδιαφέροντος (Cort & Esty, 2020). Η ακαδημαϊκή σφαίρα της μη χρηματοοικονομικής πληροφόρησης περιλαμβάνει ένα πλήθος σχετικών θεωρητικών προσεγγίσεων, οι οποίες έχουν τις ρίζες τους στην κεντρική ιδέα της βιωσιμότητας. Ο Elkington (1994) ήταν αυτός που πρωτοπόρησε σε αυτό το πεδίο, προτείνοντας τους τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης, γνωστούς και ως “triple bottom line”. Βάσει αυτού του υποδείγματος, οι επιχειρήσεις δεν πρέπει να επικεντρώνονται μόνο στο κέρδος, αλλά θα πρέπει παράλληλα να εστιάζουν και σε μια σειρά κοινωνικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων (Elkington & Rowlands, 1999).

Αξίζει να σημειωθεί, μάλιστα, ότι ο μετασχηματισμός αυτός δεν αφορά αποκλειστικά τις επιχειρήσεις αλλά επεκτείνεται σε όλη την κοινωνία ευρύτερα, περιλαμβάνοντας παραδειγματικά μια μετάβαση προς μια πιο βιώσιμη και ενσυνείδητη στάση από τους πολίτες, τις κυβερνήσεις και τους οργανισμούς (Alhaddi, 2015). Την ίδια στιγμή, η μετάβαση αυτή υποστηρίζεται και από μια αλλαγή στις προτιμήσεις και συνήθειες των καταναλωτών, με τις οποίες οι επιχειρήσεις αναγκάστηκαν να ευθυγραμμιστούν ώστε να διατηρήσουν την ανταγωνιστικότητά τους στην αγορά (Hubbard, 2009). Η έννοια του «τριπλού αποτελέσματος» άσκησε σημαντική επιρροή, μεταξύ άλλων, και στην εμφάνιση μιας άλλης σχετικής οντότητας, αυτής της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ). Παρόλο που πολλές επιχειρήσεις ενεπλάκησαν σε διάφορες κοινωνικές δράσεις εδώ και τουλάχιστον έναν αιώνα, η έννοια της ΕΚΕ πλαισιώθηκε το 1988 από τον Coleman, ο οποίος στο άρθρο του «Κοινωνικό Κεφάλαιο στη Δημιουργία του

Ανθρώπινου Κεφαλαίου» επιχειρηματολόγησε υπέρ της συμπερίληψης κοινωνικών ζητημάτων στη μέτρηση της αξίας των εταιριών (Coleman, 1988).

Από τη δημοσίευση αυτού του άρθρου, υπάρχει ένα ολοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για την εφαρμογή της ΕΚΕ στους οργανισμούς, με πολλούς ερευνητές πλέον να υποστηρίζουν ότι η αποτίμηση της αξίας των εταιριών θα πρέπει να ενσωματώνει ορισμένες πτυχές του κοινωνικού κεφαλαίου (Gao et al, 2015). Υπό αυτό το πρίσμα, ο ακαδημαϊκός διάλογος περί ΠΚΔ αναπτύχθηκε παράλληλα με την έννοια της ΕΚΕ, αλλά και με αυτήν των βιώσιμων και κοινωνικά υπεύθυνων επενδύσεων (Benlemlih & Bitar, 2018). Εδώ και δεκαετίες, τόσο οι επιχειρήσεις όσο και οι κυβερνήσεις και οι διεθνείς φορείς, καλούνται πλέον να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στα προβλήματα που ανακύπτουν λόγω των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, της ανισότητας στην κατανομή του πλούτου και του αρνητικού αντίκτυπου της ανθρώπινης δραστηριότητας στην πλανήτη (Matten & Moon, 2004). Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η ΕΚΕ έχει απασχολήσει έντονα διάφορους διεθνείς οργανισμούς, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την ΕΕ, η οποία την έχει ορίσει ως την ευθύνη των επιχειρήσεων σχετικά με τις επιπτώσεις τους στην κοινωνία, καλώντας τες να δρουν υπεύθυνα και με βιώσιμο τρόπο (European Commission, 2011).

Το ΠΚΔ αποκρυσταλλώθηκε το 2004, με την αναφορά “Who Cares Wins” του χρηματοδοτήθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη, μετά από πρωτοβουλία ορισμένων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων για την ανάπτυξη συγκεκριμένων κατευθυντήριων γραμμών που αφορούν την ενσωμάτωση ζητημάτων που σχετίζονται με την περιβαλλοντική, κοινωνική και εταιρική διακυβέρνηση στους οργανισμούς (The Global Impact, 2005). Τον Οκτώβριο του 2005, η Πρωτοβουλία Χρηματοδότησης του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (UNEP F1) δημοσίευσε την «Έκθεση Freshfield», επιβεβαιώνοντας εκ νέου την ανάγκη εξέτασης του ΠΚΔ στην οικονομική αποτίμηση των επιχειρήσεων.

Στη βάση αυτής της έκθεσης, το Χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης το 2006 εισήγαγε τις «Αρχές Υπεύθυνων Επενδύσεων» (Principles for Responsible Investment) (Matos, 2020). Παράλληλα, το 2014, η ΕΕ δημοσίευσε την «Οδηγία μη Χρηματοοικονομικών Αναφορών» σχετικά με την ανάγκη γνωστοποίησης σχετικής πληροφόρησης από τις μεγάλες επιχειρήσεις, οι οποίες οφείλουν να συντάσσουν μη οικονομικές καταστάσεις παρέχοντας πληροφορίες για περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα, καθώς και για

ζητήματα που αφορούν τους εργαζόμενους (π.χ. ανθρώπινα δικαιώματα, καταπολέμηση της διαφθοράς) (European Parliament and Council of the European Union, 2014). Σημειώνεται, τέλος, ότι το ΠΚΔ ενσωματώνεται και στην ατζέντα βιώσιμης ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (United Nations General Assembly, 2015).

1.2 ΠΚΔ: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Ο όρος ΠΚΔ, ο οποίος συχνά χρησιμοποιείται εναλλακτικά των βιώσιμων επενδύσεων ή βιώσιμων χρηματοδοτήσεων, υποδηλώνει μια αναλυτική προσέγγιση που υπερβαίνει τους καθαρά χρηματοοικονομικούς παράγοντες που σχετίζονται με τη λειτουργία ή/και αποτίμηση μιας εταιρίας. Οι συμμετέχοντες στην αγορά χρησιμοποιούν μέχρι και σήμερα διάφορους όρους για να περιγράψουν τέτοιες αναλυτικές πρακτικές και επενδυτικές στρατηγικές, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός. Για παράδειγμα, οι Halbritter & Dorfleitner (2015) ορίζουν το ΠΚΔ ως τη χρήση περιβαλλοντικών, κοινωνικών και παραγόντων διακυβέρνησης για την αξιολόγηση τόσο των εταιριών όσο και των χωρών σχετικά με το πόσο έχουν προχωρήσει στην επίτευξη στόχων βιωσιμότητας.

Αντίστοιχα, οι Friede et al (2015) υποστηρίζουν ότι οι ΠΚΔ επενδύσεις αναφέρονται στις βιώσιμες και κοινωνικά υπεύθυνες επενδύσεις, συνεκτιμώντας τους προαναφερθέντες παράγοντες με οικονομικές μεταβλητές κατά τη διαδικασία λήψης επενδυτικών αποφάσεων. Όπως αναφέρουν οι Luo et al (2023), το ΠΚΔ αντιπροσωπεύει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο που ενθαρρύνει τις εταιρίες όχι μόνο να επιδιώκουν την οικονομική επιτυχία, αλλά και να αντιμετωπίζουν τις κρίσιμες περιβαλλοντικές, κοινωνικές και διακυβερνητικές πτυχές που εξασφαλίζουν μια μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα και επιδεικνύουν και υπεύθυνη εταιρική συμπεριφορά.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Τραπεζική Αρχή (European Banking Authority – EBA, 2021), το ΠΚΔ αναφέρεται στα περιβαλλοντικά, κοινωνικά και θέματα διακυβέρνησης που μπορεί να έχουν θετικό ή αρνητικό αντίκτυπο στη χρηματοοικονομική απόδοση ή τη φερεγγυότητα μιας οντότητας, ενός κράτους ή ακόμα και ενός μεμονωμένου ατόμου. Ως εκ τούτου, το ΠΚΔ έχει άμεση σχέση με την έννοια της βιώσιμης χρηματοδότησης, η οποία είναι μια διαδικασία λήψης επενδυτικών αποφάσεων στον χρηματοπιστωτικό τομέα λαμβάνοντας υπόψη τα αντίστοιχα κριτήρια, οδηγώντας σε πιο βιώσιμες οικονομικές δραστηριότητες (European Commission, 2021). Κατά τη Διεθνή

Χρηματοοικονομική Εταιρία (International Finance Corporation – IFC, 2021), το ΠΚΔ περιλαμβάνει τρεις βασικές αρχές:

(1) το περιβάλλον, το οποίο αναφέρεται σε ζητήματα όπως η ενεργειακή απόδοση, η κλιματική αλλαγή, η διαχείριση των αποβλήτων, η διατήρηση της βιοποικιλότητας και η ελαχιστοποίηση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος άνθρακα,

(2) την κοινωνία, η οποία σχετίζεται με ζητήματα που αφορούν τις πραγματικές ή πιθανές επιπτώσεις της επιχειρηματικής δραστηριότητας στους εργαζόμενους, στις κοινότητες και ευρύτερα στο ανθρώπινο κεφάλαιο, όπως είναι οι εργασιακές πρακτικές, η ευημερία των εργαζομένων, η κοινωνική συνεισφορά και η δέσμευση της κοινότητας, και

(3) τη διακυβέρνηση, η οποία επικεντρώνεται σε ζητήματα που σχετίζονται με τον τρόπο ηθικής διαχείρισης των συμφερόντων ενός οργανισμού στο πλαίσιο των διαδικασιών ηγεσίας, διοίκησης και λήψης αποφάσεων (IFC, 2021).

Σύμφωνα με τους De Masi et al (2021), οι δραστηριότητες δημοσίευσης μη χρηματοοικονομικής πληροφόρησης που σχετίζεται με το πλαίσιο ΠΚΔ περιλαμβάνουν, αντίστοιχα, τρία στοιχεία. Το πρώτο είναι το περιβάλλον, περιλαμβάνοντας πτυχές που σχετίζονται με τη ρύπανση, το μετριασμό των εκπομπών άνθρακα και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής). Το δεύτερο είναι η κοινωνία, αναφερόμενο στον τρόπο που ένας οργανισμός αντιμετωπίζει τις κοινότητες, τους υπαλλήλους και τους πελάτες του, αναλαμβάνοντας την ευθύνη για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που προσφέρει, τη διασφάλιση της διαφορετικότητας στο χώρο εργασίας, την καταπολέμηση της διαφθοράς και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλη την αλυσίδα αξίας του. Το τελευταίο στοιχείο είναι η διακυβέρνηση, η οποία σχετίζεται με την εξισορρόπηση των συμφερόντων μεταξύ μετόχων και ενδιαφερόμενων μερών, βάσει της τήρησης των βέλτιστων πρακτικών εταιρικής διακυβέρνησης (De Masi et al, 2021).

Εναλλακτικά, οι Diciunzo et al (2022) επισημαίνουν ότι η περιβαλλοντική διάσταση του ΠΚΔ αναφέρεται στην ικανότητα μιας εταιρίας να χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους φυσικούς πόρους, μειώνοντας το περιβαλλοντικό της αποτύπωμα, η κοινωνική διάσταση σχετίζεται με την προαγωγή ηθικών αξιών, το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη βέλτιστη διαχείριση του ανθρώπινου κεφαλαίου, ενώ η διάσταση της διακυβέρνησης αφορά στην εφαρμογή των βέλτιστων αντίστοιχων αρχών με στόχο την επίτευξη βέλτιστης ωφέλειας τόσο για τους μετόχους όσο και για τις υπόλοιπες ομάδες

ενδιαφέροντος. Συνολικά, η δημοσίευση μη χρηματοοικονομικής πληροφόρησης ΠΚΔ αποτελεί σήμερα μια αναγκαιότητα, όπως εξηγείται αναλυτικότερα παρακάτω.

1.3 Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΜΗ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΠΚΔ

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, υπάρχουν εντεινόμενες απαιτήσεις από τους οργανισμούς να είναι περισσότερο υπεύθυνοι απέναντι στο περιβάλλον και την κοινωνία. Οι απαιτήσεις αυτές προέρχονται από μια ποικιλία ενδιαφερόμενων μερών, συμπεριλαμβανομένων μετόχων, πελατών, ρυθμιστικών αρχών, εργαζομένων, προμηθευτών, ακτιβιστών, μέσων ενημέρωσης και πιστωτών (Hoang, 2018). Την ίδια στιγμή, η αυξανόμενη αβεβαιότητα που χαρακτηρίζει την παγκόσμια αγορά, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την τελευταία χρηματοπιστωτική κρίση, απαιτεί από τις επιχειρήσεις να κάνουν πιο βιώσιμες επιλογές ενώ λαμβάνουν κρίσιμες αποφάσεις (Elgergeni et al, 2018). Στο πλαίσιο αυτό, οι οργανισμοί που υιοθετούν μια προληπτική οπτική στη λειτουργία τους, καταβάλουν ολοένα και μεγαλύτερες προσπάθειες να βελτιώσουν τα επιχειρηματικά τους μοντέλα αλλά και τα συστήματα χρηματοοικονομικής και χρηματοοικονομικής αναφοράς, ώστε να είναι σε θέση να ανταποκρίνονται στις αυξανόμενες αυτές απαιτήσεις και να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τις προκλήσεις που θέτει το αβέβαιο επιχειρηματικό περιβάλλον (Nazari et al, 2015).

Στο πλαίσιο αυτό, η αναφορά πληροφοριών σχετικά με την περιβαλλοντική διαχείριση, την ΕΚΕ και τη συμμόρφωση με τις υπάρχουσες βέλτιστες πρακτικές εταιρικής διακυβέρνησης που προτείνει το ΠΚΔ, λαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερη προσοχή από τις επιχειρήσεις που επιθυμούν να καταγράψουν με σαφήνεια την κατεύθυνση και τον αντίκτυπο των προσπαθειών τους προς ένα βιώσιμο περιβάλλον και μια δίκαιη κοινωνία (McBrayer, 2018). Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι επιχειρήσεις που ανήκουν σε περιβαλλοντικά ευαίσθητες βιομηχανίες, όπως είναι αυτές που δραστηριοποιούνται στους κλάδους πετρελαίου και φυσικού αερίου, καταβάλλουν εδώ και χρόνια σημαντικές προσπάθειες ώστε να αναφέρουν βελτιωμένη ΠΚΔ πληροφόρηση στα ενδιαφερόμενα μέρη, με στόχο να διατηρήσουν τη νομιμότητά τους, να εκφράσουν τη δέσμευσή τους σε πρακτικές λογοδοσίας και να εξουδετερώσουν το εγγενές στίγμα που σχετίζεται με τις ρυπογόνες πρακτικές των αντίστοιχων κλάδων (Garcia et al, 2017). Βέβαια, η αναφορά μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών ΠΚΔ δεν αφορά μόνο ευαίσθητους

περιβαλλοντικά κλάδους, αλλά το σύνολο των σύγχρονων επιχειρήσεων και οργανισμών, δεδομένου του αδιαμφισβήτητου περιβαλλοντικού και κοινωνικού τους αντίκτυπου (Lokuwaduge & Heenetigala, 2017).

Η σπουδαιότητα της αναφοράς και δημοσίευσης πληροφοριών ΠΚΔ έγκειται στο ότι αυτές εξυπηρετούν ένα διττό σκοπό, από τη μία πλευρά είναι κρίσιμης σημασίας για τους επενδυτές στο πλαίσιο της διαφάνειας και από την άλλη πλευρά είναι καθοριστικές για τη βελτίωση της απόδοσης των επιχειρήσεων στο πλαίσιο της αποτελεσματικότητας (Maas et al, 2016). Πράγματι, έχει υποστηριχθεί ότι η αναφορά της ΠΚΔ πληροφόρησης οδηγεί σε βελτιωμένη προσέλκυση επενδυτών, ιδιαίτερα αυτών που δίνουν προτεραιότητα στη βιώσιμη χρηματοδότηση και τις υπεύθυνες επενδύσεις, με αποτέλεσμα την ενίσχυση της ικανότητας των επιχειρήσεων να έχουν πρόσβαση σε κεφάλαια (Krueger et al, 2021). Επιπλέον, οι πληροφορίες αυτές είναι σημαντικές για τον εντοπισμό και τη βέλτιστη διαχείριση των διάφορων κινδύνων που σχετίζονται με το ΠΚΔ, η δημοσίευση των οποίων αποδεικνύει τη δέσμευση των επιχειρήσεων στην αντιμετώπισή τους και υποστηρίζει το μετριασμό των πιθανών αρνητικών τους επιπτώσεων στη χρηματοοικονομική τους απόδοση (Chen & Xie, 2022).

Επίσης, η αναφορά ΠΚΔ πληροφόρησης είναι υποχρεωτική σε πολλές δικαιοδοσίες, και άρα, η συμμόρφωση με αυτούς τους κανονισμούς είναι απαραίτητη για την αποφυγή νομικών ή άλλων κινδύνων (Raimo et al, 2021). Σύμφωνα με έρευνα των Tsang et al (2023), η δημοσίευση μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών σχετικά με το ΠΚΔ έχει και άλλα οφέλη για τις επιχειρήσεις, όπως είναι η ικανοποίηση των προσδοκιών διάφορων ομάδων ενδιαφέροντος (π.χ. εργαζόμενοι, πελάτες, τοπικές κοινότητες), η απόκτηση διατηρήσιμων ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων σε όρους προσέλκυσης πελατών και επενδυτών, καθώς και η επίτευξη μακροχρόνιας βιωσιμότητας, ανθεκτικότητας και ανταγωνιστικότητας.

Υπό αυτό το πρίσμα, ολοένα και περισσότερες επιχειρήσεις δημοσιεύουν σήμερα πληροφορίες σχετικά με το ΠΚΔ. Έρευνα της KPMG το 2020 έδειξε ότι περίπου το 80% των επιχειρήσεων μεγάλου και μετρίου μεγέθους δημοσίευσαν σχετικές αναφορές, με το ποσοστό αυτό να ανέρχεται σε μόλις 12% το 1993 (KPMG, 2021). Παράλληλα, η ποιότητα αυτών των αναφορών έχει ομοίως αυξηθεί, με πάνω από το 50% των επιχειρήσεων να επενδύουν σε συνεργασίες με ανεξάρτητες εταιρίες ελέγχου και διασφάλισής της (KPMG, 2021). Οι τάσεις αυτές αντικατοπτρίζουν ένα ευρύτατο

ενδιαφέρον για την κοινωνική και περιβαλλοντική ευημερία στο χώρο των επιχειρήσεων, τόσο από τις ίδιες όσο και τις ρυθμιστικές αρχές.

1.4 ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΜΗ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΠΚΔ

Παρά την αδιαμφισβήτητη σπουδαιότητα της αναφοράς και δημοσίευσης μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών ΠΚΔ, υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις που σχετίζονται με αυτές τις δραστηριότητες, ιδιαίτερα όσον αφορά την ποιότητα, αξιοπιστία και αντικειμενικότητά τους. Μια βασική πρόκληση σχετίζεται με το φαινόμενο “greenwashing”, βάσει του οποίου οι εταιρίες υπερβάλλον ή παραποιούν τα στοιχεία αναφορικά με τις αντίστοιχες προσπάθειές τους, με σκοπό να βελτιώσουν την εικόνα τους χωρίς ωστόσο να πραγματοποιούν ουσιαστικές αλλαγές (Yu et al, 2020). Πράγματι, έρευνα των Broadstock et al (2019) έδειξε ότι τα ανώτερα διευθυντικά στελέχη αξιοποιούν συχνά τις γνωστοποιήσεις ΠΚΔ για να προάγουν τη φήμη και το προσωπικό τους συμφέρον, επιβεβαιώνοντας έτσι την ύπαρξη του προβλήματος εντολέα-εντολοδόχου και σε αυτήν την περίπτωση. Παλαιότερη μελέτη των Brown & Deegan (1998) που βασίστηκε στη θεωρία της νομιμότητας επίσης έδειξε ότι οι επιχειρήσεις τείνουν να «υπερ-αναφέρουν» τις θετικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές τους δραστηριότητες εις βάρος των ανεπιθύμητων και επιβλαβών για να διατηρήσουν την επιχειρηματική τους νομιμότητα.

Μια ακόμη πρόκληση που σχετίζεται με την αναφορά μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών ΠΚΔ είναι η περιορισμένη ανεξάρτητη επαλήθευσή τους, καθώς στις περισσότερες δικαιοδοσίες, τα αναφερόμενα στοιχεία δεν ελέγχονται και, επομένως, ενδέχεται να μην είναι αξιόπιστα (Krueger et al, 2021). Αυτό όχι μόνο οδηγεί στην εντατικοποίηση του φαινομένου “greenwashing” που προαναφέρθηκε, αλλά μπορεί να έχει και ως αποτέλεσμα την παραπλάνηση του επενδυτικού κοινού, με διαβρωτικό αντίκτυπο στην εύρυθμη λειτουργία της αγοράς. Σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι στην ΕΕ, η Οδηγία για την Αναφορά Εταιρικής Βιωσιμότητας (Corporate Sustainability Reporting Directive – CSRD) απαιτεί την παροχή «περιορισμένης διασφάλισης» από εξωτερικό ελεγκτή για τις αναφορές ΠΚΔ, σε αντίθεση με την «εύλογη διασφάλιση» που απαιτείται για τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων (Baumülle & Grbenic, 2021). Έχει, ακόμη, υποστηριχθεί ότι τα κίνητρα αναφοράς πληροφοριών ΠΚΔ για τα

διευθυντικά στελέχη είναι οικονομικά ασήμαντα σε σχέση με τη δημοσίευση αξιόπιστων χρηματοοικονομικών πληροφοριών (Walker, 2022).

Βέβαια, η μεγαλύτερη πρόκληση σε αυτό το πεδίο αφορά την απουσία τυποποιημένων πλαισίων αναφοράς και την αξιοποίηση μιας μεγάλης ποικιλίας κριτηρίων για την αξιολόγηση της απόδοσης των εταιριών στο ΠΚΔ, γεγονός που οδηγεί σε σύγχυση και έλλειψη εμπιστοσύνης στη συγκρισιμότητα των σχετικών αξιολογήσεων. Έρευνα των Kotsantonis & Serafeim (2019) που διενεργήθηκε σε δείγμα εταιριών του Fortune 500 επιβεβαίωσε την ασυνέπεια μεταξύ των δεδομένων και μέτρων ΠΚΔ που χρησιμοποιούν οι εταιρίες, με χαρακτηριστικό παράδειγμα ότι η πληροφόρηση σχετικά με τα δεδομένα υγιεινής και ασφάλειας των εργαζομένων αναφέρεται με περισσότερους από 20 τρόπους.

Σύμφωνα με τους Christensen et al (2022), η ασυνέπεια μεταξύ των μέτρων αξιολόγησης ΠΚΔ μεταξύ των εταιριών στην παγκόσμια χρηματοπιστωτική αγορά έχει αυξηθεί δραματικά, ενώ κατά τους Kummer & Tas (2021), υπάρχουν περίπου 600 πρότυπα αναφοράς ΠΚΔ παγκοσμίως. Εκτός αυτού, σημαντικές διαφοροποιήσεις εντοπίζονται και σχετικά με την ορολογία που χρησιμοποιείται σε προσεγγίσεις αξιολόγησης επενδυτικών προϊόντων βάσει ΠΚΔ, εντείνοντας τα προβλήματα αξιοπιστίας και αντικειμενικότητας. Μάλιστα, έρευνα των Berg et al (2022) διαπίστωσε σημαντικές διακυμάνσεις στις αξιολογήσεις της απόδοσης ΠΚΔ των επιχειρήσεων από έξι διαφορετικούς εξωτερικούς ελεγκτές, με τους ερευνητές να υποστηρίζουν ότι είναι σχεδόν αδύνατο να συγκριθούν αντικειμενικά αυτές οι αποδόσεις. Ως εκ τούτου, παρουσιάζονται μειωμένα κίνητρα για βελτίωση στους τομείς ΠΚΔ, ενώ παράλληλα υπάρχει περιορισμένη διασύνδεση μεταξύ ΠΚΔ απόδοσης και αμοιβών των διευθυντικών στελεχών.

1.5 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΛΕΓΚΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ

Η εφαρμογή ενός ισχυρού, αξιόπιστου και ολοκληρωμένου συστήματος αναφοράς μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών ΠΚΔ απαιτεί, εκτός από την ύπαρξη αυστηρών προτύπων αναφοράς, και την ύπαρξη ενός ανεξάρτητου και ενεργού συστήματος εσωτερικού και εξωτερικού ελέγχου για την ενίσχυση της ποιότητας των αντίστοιχων εκθέσεων και αναφορών, χωρίς να διακυβεύεται η αντικειμενικότητα των δεδομένων αλλά και τα συμφέροντα των μετόχων. Σύμφωνα με τους Appuhami & Tashakor (2017), μια ανεξάρτητη επιτροπή ελέγχου είναι απαραίτητη για την παροχή αποτελεσματικής εποπτείας που απαιτείται για την εξισορρόπηση των στόχων της ανώτερης διοίκησης και

των συμφερόντων των διάφορων ομάδων ενδιαφέροντος στο πλαίσιο των γνωστοποιήσεων ΠΚΔ. Ως εκ τούτου, ο ρόλος των ελεγκτικών διαδικασιών είναι μείζονος σημασίας για την παρακολούθηση των πρακτικών μη χρηματοοικονομικής αναφοράς, με τον εσωτερικό μάλιστα έλεγχο να αναδεικνύεται στον «απόλυτο επιτηρητή» των αντίστοιχων διαδικασιών (Karamanou & Vafeas, 2005). Η ύπαρξη ενός ικανού και ολοκληρωμένου συστήματος ελέγχου είναι βασική προϋπόθεση της βελτίωσης τόσο της ποιότητας όσο και της ποσότητας των αναφορών και γνωστοποιήσεων ΠΚΔ.

Εκτός αυτού, οι ελεγκτικές διαδικασίες είναι μείζονος σημασίας για τη διασφάλιση ότι οι οργανισμοί ακολουθούν μια μακροπρόθεσμη και ολιστική προσέγγιση στη λήψη αποφάσεων, λαμβάνοντας υπόψη τον αντίκτυπο της λειτουργίας τους και των επιχειρηματικών τους πρακτικών στο περιβάλλον και την κοινωνία (Jamali et al, 2008). Όπως αναφέρουν οι Nazari et al (2015), ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου καθίσταται ακόμη πιο κρίσιμος στην περίπτωση επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε ευαίσθητες περιβαλλοντικά και κοινωνικά βιομηχανίες, των οποίων οι δραστηριότητες ενέχουν υψηλότερους κινδύνους νομιμότητας και συμμόρφωσης που συνδέονται την επιβολή βαριών προστίμων και κυρώσεων από τις ρυθμιστικές αρχές. Μάλιστα, ορισμένες μεταβλητές που σχετίζονται με τη δομή, οργάνωση και λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου, όπως είναι η σύνθεσή του, ο βαθμός ανεξαρτησίας του, οι ελεγκτικές δεξιότητες των ελεγκτών και η συχνότητα παρακολούθησης των μη χρηματοοικονομικών αναφορών, συνδέονται άμεσα με την αποτελεσματικότητά του στο πλαίσιο του ΠΚΔ (Arif et al, 2021).

Σε γενικούς όρους, οι ελεγκτικές διαδικασίες είναι ζωτικής σημασίας για την ακρίβεια, την αξιοπιστία και τη διαφάνεια των πληροφοριών ΠΚΔ που αναφέρονται από τις εταιρίες. Οι ελεγκτές είναι επιφορτισμένοι με την επαλήθευση της ακρίβειας των δεδομένων, αξιολογώντας την πληρότητα των υποκείμενων διαδικασιών συλλογής τους και διασφαλίζοντας ότι οι αναφερόμενες μετρήσεις βασίζονται σε ορθές μεθοδολογίες και είναι απαλλαγμένες από ουσιώδεις ανακρίβειες. Επίσης, οι ελεγκτές παρέχουν διασφάλιση περί συμμόρφωσης των εταιριών με τις διάφορες κανονιστικές απαιτήσεις που σχετίζονται με τις γνωστοποιήσεις ΠΚΔ, λαμβάνοντας υπόψη τη γνωστοποίηση των σημαντικών κινδύνων και ευκαιριών που προσδιορίζονται από διεθνή πρότυπα (Del Giudice & Rigamonti, 2020). Επιπρόσθετα, ένας εξωτερικός έλεγχος είναι σε θέση να αξιολογήσει την αποτελεσματικότητα του εσωτερικού όσον αφορά τη συλλογή,

επεξεργασία και αναφορά δεδομένων ΠΚΔ, βοηθώντας στον εντοπισμό αδυναμιών ή ελλείψεων στις αντίστοιχες ελεγκτικές διαδικασίες.

Παράλληλα, προσφέρει ανεξάρτητη επαλήθευση που ενισχύει περαιτέρω την εγκυρότητα και αξιοπιστία των μη χρηματοοικονομικών αναφορών, με αποτέλεσμα την παροχή πολύτιμης πληροφόρησης στα ενδιαφερόμενα μέρη, συμπεριλαμβανομένων επενδυτών, ρυθμιστικών αρχών, πελατών και εργαζομένων, η οποία λαμβάνεται υπόψη κατά τη λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων (Bonrath et al, 2022). Την ίδια στιγμή, ο εντοπισμός κινδύνων ΠΚΔ μέσω της εφαρμογής των ελεγκτικών διαδικασιών είναι ύψιστης σημασίας για τη βελτίωση των επιδόσεων των επιχειρήσεων σε όρους βιωσιμότητας και μακροπρόθεσμης δημιουργίας αξίας (Arif et al, 2021), αλλά και για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης με το επενδυτικό κοινό, μέσω του μετριασμού φαινομένων “greenwashing” και παραπλανητικών ερμηνειών των πρωτοβουλιών ΠΚΔ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ

2.1 ΣΚΟΠΟΣ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ

Η παροχή μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών περί ΠΚΔ αποσπά ολοένα και περισσότερο την προσοχή διεθνώς και μεταξύ άλλων αποτελεί τη βάση για την αξιολόγηση χρηματοδοτήσεων και δανείων. Ως εκ τούτου, αυξάνονται οι ρυθμιστικές απαιτήσεις και οι ελεγκτές (εσωτερικοί και εξωτερικοί) οφείλουν είτε να παρέχουν ευρύτερες υπηρεσίες διασφάλισης είτε να βοηθούν τους οργανισμούς στα βήματα προς μία επαρκή και ορθή πληροφόρηση περί ΠΚΔ. Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αποκρυσταλλωθεί η σχετικά έρευνα μέχρι και σήμερα στο πεδίο του ΠΚΔ και αναφορικά με το ρόλο του ελέγχου και των ελεγκτικών διαδικασιών, πραγματοποιώντας μια εις βάθος βιβλιογραφική ανασκόπηση εμπειρικών και θεωρητικών μελετών.

2.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Ο ερευνητικός σχεδιασμός της μελέτης έγκειται στη διενέργεια βιβλιογραφικής ανασκόπησης, η οποία είναι μια κριτική ανάλυση και σύνθεση της υπάρχουσας έρευνας και επιστημονικής βιβλιογραφίας για ένα συγκεκριμένο θέμα ή ερευνητικό ερώτημα (Fan et al, 2022). Περιλαμβάνει τον συστηματικό εντοπισμό, την αξιολόγηση και σύνθεση σχετικών πηγών, παρέχοντας μια χαρτογράφηση της τρέχουσας κατάστασης της γνώσης στο πεδίο. Ο σκοπός μιας βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι να εντοπίσει βασικά θέματα, τάσεις, κενά και αντιπαραθέσεις στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, καθώς και να επισημάνει τομείς για περαιτέρω έρευνα ή συζήτηση (Snyder, 2019). Ως εκ τούτου, η παρούσα ποιοτική έρευνα αξιοποιεί μια ολοκληρωμένη μεθοδολογία βιβλιογραφικής ανασκόπησης στο πεδίο των γνωστοποιήσεων και του ελέγχου ΠΚΔ, η οποία περιλαμβάνει τη σύνθεση της υπάρχουσας ακαδημαϊκής έρευνας, εκθέσεων και κατευθυντήριων γραμμών από ρυθμιστικούς οργανισμούς, με στόχο την παροχή πληροφόρησης σχετικά με την τρέχουσα κατάσταση, τις προκλήσεις και τις βέλτιστες ελεγκτικές πρακτικές στο ΠΚΔ.

2.3 ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε αναζήτηση στις βάσεις Google Scholar και Scopus, με τη χρήση των εξής λέξεων-κλειδιών: “ESG”, “sustainability reporting”, “auditing”, “ESG accounting”, “ESG risks”, “nonfinancial reporting”, “social responsibility”, “internal auditing”, “external auditing”, “audit committee”, “control activities”, “ESG assurance”, “environmental reporting”, “ESG disclosure”, “ESG performance measurement”, “CSR reporting”. Αφού ανακτήθηκαν τα σχετικά άρθρα, αξιολογήθηκαν ως προς το περιεχόμενο και τη μεθοδολογία τους και, ακολούθως, ομαδοποιήθηκαν σε θεματικές κατηγορίες με στόχο την αποτελεσματικότερη ανάλυσή τους. Σημειώνεται ότι τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν στην ανασκόπηση προέρχονται από τρεις βασικές πηγές: (1) ακαδημαϊκά εμπειρικά και θεωρητικά άρθρα, (2) εκθέσεις και αναφορές από οργανισμούς και οντότητες που δραστηριοποιούνται στο πεδίο του ελέγχου ΠΚΔ (π.χ. Deloitte), και (3) δημοσιεύσεις και κατευθυντήριες γραμμές από ρυθμιστικούς οργανισμούς (π.χ. ΠΑ).

Κατά την αναζήτηση της βιβλιογραφίας που διήρκησε ένα μήνα (Μάρτιος 2024) εντοπίστηκαν 543 άρθρα και δημοσιεύσεις, και μετά την αφαίρεση των διπλότυπων έμειναν 412. Από αυτά επιλέχθηκαν τελικά 123, τα οποία έχουν δημοσιευτεί μεταξύ 2007 και 2023. Πιο συγκεκριμένα, στην πρώτη ενότητα περί γνωστοποίησης ΠΚΔ συμπεριελήφθησαν 46 άρθρα, εκ των οποίων τα 8 αξιοποιήθηκαν για την ανάλυση των θεωρητικών προσεγγίσεων που διέπουν το εν λόγω ζήτημα, τα 8 για την περιγραφή των τριών πυλώνων του ΠΚΔ, τα 10 για τα κίνητρα, τα 7 για τους σχετικούς παράγοντες και τα 13 για τις αντίστοιχες επιπτώσεις. Στη δεύτερη ενότητα που αφορά στο ρυθμιστικό πλαίσιο γνωστοποίησης ΠΚΔ χρησιμοποιήθηκαν 10 δημοσιεύσεις, ενώ στην τρίτη σχετικά με τα πρότυπα αναφοράς 9. Στην τέταρτη ενότητα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης περί εξωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ αξιοποιήθηκαν συνολικά 25 άρθρα, εκ των οποίων τα 13 περιλαμβάνονται στην υποενότητα του ρόλου του εξωτερικού ελέγχου, τα 7 στην υποενότητα της κριτικής που έχει αυτός δεχθεί και τα 5 σε αυτήν για τις ομάδες των εξωτερικών ελεγκτών. Τέλος, η πέμπτη ενότητα σχετικά με τον εσωτερικό έλεγχο στο ΠΚΔ συμπεριέλαβε συνολικά 33 άρθρα, εκ των οποίων τα 6 αφορούν στο ρόλο του εσωτερικού ελέγχου, τα 4 στις ελεγκτικές διαδικασίες, τα 13 στα χαρακτηριστικά του ελέγχου και τα 10 στα χαρακτηριστικά των ελεγκτών. Συνολικά, λοιπόν, η ανασκόπηση περιλαμβάνει 123 βιβλιογραφικές αναφορές, επισημαίνοντας ότι ορισμένες εξ αυτών χρησιμοποιήθηκαν σε παραπάνω από μία ενότητες.

2.4 ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Για την ανάλυση των δεδομένων υιοθετήθηκε η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης, η οποία είναι μια ποιοτική μέθοδος έρευνας που χρησιμοποιείται για τον εντοπισμό, την ανάλυση και την αναφορά προτύπων (θεμάτων) εντός ποιοτικών δεδομένων (Clarke & Braun, 2017). Περιλαμβάνει τη συστηματική οργάνωση και ερμηνεία δεδομένων για τον εντοπισμό επαναλαμβανόμενων θεμάτων, εννοιών ή μοτίβων που αποτυπώνουν την ουσία τους. Η θεματική ανάλυση επιτρέπει στους ερευνητές να αποκτήσουν γνώσεις σχετικά με τις υποκείμενες έννοιες, τις εμπειρίες ή τις προοπτικές που εκφράζονται στο σύνολο δεδομένων (Clarke & Braun, 2017). Συνολικά, η θεματική ανάλυση της παρούσας ανασκόπησης βασίστηκε σε πέντε θεματικές κατηγορίες, οι οποίες περιλαμβάνουν τις εξής: (1) γνωστοποίηση ΠΚΔ (θεωρητικές προσεγγίσεις, περιβαλλοντικός πυλώνας, κοινωνικός πυλώνας, πυλώνας διακυβέρνησης, κίνητρα, παράγοντες, επιπτώσεις), (2) ρυθμιστικό πλαίσιο ΠΚΔ, (3) πρότυπα αναφοράς ΠΚΔ, (4) εξωτερικός έλεγχος ΠΚΔ (ρόλος του εξωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ, εξωτερικοί ελεγκτές, σημεία κριτικής), και (5) εσωτερικός έλεγχος ΠΚΔ (ρόλος εσωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ, ελεγκτικές διαδικασίες, χαρακτηριστικά ελέγχου, χαρακτηριστικά ελεγκτών).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗΣ

3.1 ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΚΔ

3.1.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις

Η γνωστοποίηση ΠΚΔ (ESG disclosure) αναφέρεται στη διαδικασία κοινοποίησης των στόχων και δράσεων βιωσιμότητας των επιχειρήσεων αναφορικά με τρία πεδία, το περιβάλλον, την κοινωνία και τη διακυβέρνηση (Caporale et al, 2022). Η πληροφόρηση που παρέχεται μέσω αυτής της γνωστοποίησης είναι ουσιώδους σημασίας, καθώς επιτρέπει στα ενδιαφερόμενα μέρη να αξιολογούν τις δεσμεύσεις των οργανισμών

σχετικά με τη βιωσιμότητα, διευκολύνοντάς τα να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις (Sarti et al, 2018). Οι σύγχρονοι οργανισμοί δημοσιεύουν σχετική πληροφόρηση για διάφορους λόγους, με σημαντικότερο εξ αυτών τη διαμόρφωση μιας ευνοϊκής εικόνας στο κοινό και ειδικότερα στο επενδυτικό, ώστε να προσελκύουν κεφάλαια και να αυξάνουν την εταιρική τους αξία (Fatemi et al, 2018).

Η σχετική βιβλιογραφική έρευνα έχει αναδείξει διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις που ερμηνεύουν και πλαισιώνουν τις γνωστοποιήσεις ΠΚΔ. Για παράδειγμα, η θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών (stakeholders theory) προτείνει ότι οι επιχειρήσεις έχουν ευθύνη όχι μόνο απέναντι στους μετόχους αλλά και προς όλους τους ενδιαφερόμενους (εργαζόμενοι, πελάτες, προμηθευτές, κοινότητα) να αποκαλύπτουν πληροφορίες σχετικά με τον αντίκτυπο των δράσεών τους στο ΠΚΔ (Huang, 2021). Επίσης, η θεωρία αντιπροσώπευσης (agency theory) που ασχολείται με τις σχέσεις μεταξύ εντολέων (μετόχων) και εντολοδόχων (διοίκησης), υποδηλώνει ότι οι γνωστοποιήσεις ΠΚΔ μετριάζουν τη σοβαρότητα των προβλημάτων που υπάρχουν μεταξύ των δύο αυτών μερών, ευθυγραμμίζοντας τα συμφέροντά τους, μειώνοντας την ασυμμετρία πληροφόρησης και ενισχύοντας την εμπιστοσύνη (Carnini Pulino et al, 2022).

Αντίστοιχα, η θεωρία νομιμότητας (legitimacy theory) υποστηρίζει ότι οι οργανισμοί πρέπει να ενεργούν με τρόπους που θεωρούνται νόμιμοι και ηθικοί από την κοινωνία και, ως εκ τούτου, οι γνωστοποιήσεις ΠΚΔ χρησιμοποιούνται ως εργαλείο απόδειξης της δέσμευσής τους σε υπεύθυνες επιχειρηματικές πρακτικές, με αποτέλεσμα την ενίσχυση της νομιμότητάς τους στα μάτια των άμεσα ενδιαφερόμενων αλλά και του ευρύτερου κοινού (Wang et al, 2020). Μια άλλη θεωρητική προσέγγιση που έχει αξιοποιηθεί είναι αυτή των πόρων και ικανοτήτων (Resource-Based View – RBV), σύμφωνα με την οποία το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα μιας επιχείρησης πηγάζει από τους μοναδικούς πόρους της, συμπεριλαμβανομένων αυτών που σχετίζονται με τις ΠΚΔ δράσεις της. Στο πλαίσιο αυτό, η γνωστοποίηση των πρακτικών ΠΚΔ επιτρέπει σε επενδυτές και άλλους ενδιαφερόμενους να αξιολογήσουν την ποιότητα αυτών των πόρων και ικανοτήτων για την απόκτηση και διατήρηση ενός βιώσιμου ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος (Bhandari et al, 2022).

Τέλος, η θεωρία των αποτελεσματικών αγορών (market efficiency theory) προτείνει ότι οι γνωστοποιήσεις μη χρηματοοικονομικής πληροφόρησης μπορούν να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα της αγοράς, παρέχοντας στους επενδυτές καλύτερες πληροφορίες

για τη λήψη αποφάσεων για την κατανομή των κεφαλαίων τους (Bofinger et al, 2022). Συνολικά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι μέχρι και σήμερα, δεν υπάρχει συναίνεση μεταξύ των ερευνητών γύρω από μια κοινή θεωρία που να εξηγεί τα κίνητρα αλλά και τα αποτελέσματα των αναφορών ΠΚΔ. Ωστόσο, απόλυτη συμφωνία εντοπίζεται σχετικά με τη σπουδαιότητα των τριών διαστάσεων που το πλαίσιο ΠΚΔ προτείνει, οι οποίες θα πρέπει να ενσωματώνονται πλήρως σε μια αντίστοιχη έκθεση βιωσιμότητας.

3.1.2 Περιβαλλοντικός πυλώνας

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, υπάρχει ένα αυξανόμενο παγκόσμιο ενδιαφέρον για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της επιχειρηματικής δράσης, με αποτέλεσμα οι οργανισμοί να καλούνται να υποβάλλουν ολοκληρωμένες εκθέσεις για ζητήματα που αφορούν τη χρήση ενέργειας και πρώτων υλών, τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου και τη διαχείριση επικίνδυνων αποβλήτων και υδάτων (Clarkson et al, 2011). Ο περιβαλλοντικός πυλώνας, λοιπόν, του ΠΚΔ αξιολογεί τις προσπάθειες μιας εταιρίας για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένων πρωτοβουλιών μετριασμού της κλιματικής αλλαγής, μείωσης εκπομπών άνθρακα, διαχείρισης της ρύπανσης και των αποβλήτων που παράγονται, αποδοτικής ενεργειακής χρήσης και διατήρησης της βιοποικιλότητας (Cort & Esty, 2020).

Εκτός της ηθικής υποχρέωσης που διέπει τη γνωστοποίηση τέτοιων πληροφοριών στο κοινό από την πλευρά των επιχειρήσεων, έχει υποστηριχθεί ότι αυτή οδηγεί και σε υψηλότερη εταιρική αξία. Για παράδειγμα, πρόσφατη έρευνα του Buallay (2019) στον ευρωπαϊκό τραπεζικό κλάδο έδειξε ότι ο περιβαλλοντικός πυλώνας των γνωστοποιήσεων ΠΚΔ έχει ευνοϊκό αντίκτυπο σε δείκτες χρηματοοικονομικής απόδοσης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, οδηγώντας σε αυξημένη αποδοτικότητα του ενεργητικού λόγω της μεγαλύτερης επίγνωσης των επενδυτών για τις περιβαλλοντικές δράσεις τους. Συνολικά, λοιπόν, το περιβαλλοντικό στοιχείο (Π) του ΠΚΔ περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο που μια εταιρία εκτίθεται και διαχειρίζεται κινδύνους και ευκαιρίες που σχετίζονται με το κλίμα, τη σπανιότητα των φυσικών πόρων, τη ρύπανση, τα απόβλητα και άλλους περιβαλλοντικούς παράγοντες.

3.1.3 Κοινωνικός πυλώνας

Εκτός της περιβαλλοντικής διάστασης, αυξανόμενο ενδιαφέρον καταγράφεται και αναφορικά με τον κοινωνικό αντίκτυπο της επιχειρηματικής δράσης. Ο κοινωνικός πυλώνας του πλαισίου ΠΚΔ αναφέρεται στη δέσμευση μιας εταιρίας σε ηθικές

επιχειρηματικές πρακτικές, στην ανάληψη κοινωνικής ευθύνης και στην εφαρμογή πρωτοβουλιών που αφορούν την ευημερία των εργαζόμενων, των πελατών και των κοινοτήτων (Cort & Esty, 2020). Χαρακτηριστικά παραδείγματα της πληροφόρησης που ενσωματώνεται σε μια έκθεση βιωσιμότητας σχετικά με τον κοινωνικό πυλώνα αφορούν την ικανοποίηση των πελατών, την τήρηση του απορρήτου και της ασφάλειας των δεδομένων, τη διαφορετικότητα του εργατικού δυναμικού, την εμπλοκή και δέσμευση των εργαζομένων, τις σχέσεις με την κοινότητα και το σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα (Tsang et al, 2023).

Παρά το αυξημένο κόστος που ενδέχεται να έχει μια τέτοια κοινωνική δέσμευση, αυτή αποτελεί σήμερα προαπαιτούμενο για την επίτευξη της βιωσιμότητας συνολικά, ενώ παράλληλα προσδίδει αξιοπιστία και νομιμότητα στις επιχειρήσεις στα μάτια των ενδιαφερόμενων μερών και της κοινωνίας. Μάλιστα, έχει υποστηριχθεί ότι τα οφέλη της κοινωνικής δράσης των οργανισμών περιλαμβάνουν και οικονομικής φύσης πλεονεκτήματα, όπως είναι η μείωση των οικονομικών κινδύνων, η επίτευξη αποτελεσματικότερων λειτουργιών και η αύξηση του πλούτου των μετόχων (Nielsen & Noergaard, 2011). Πιο πρόσφατη έρευνα των Cho et al (2019) σε δείγμα 191 εισηγμένων επιχειρήσεων διαπίστωσε ότι οι δράσεις ΕΚΕ σχετίζονται σημαντικά με τη χρηματοοικονομική τους απόδοση, το ρυθμό ανάπτυξης και την κερδοφορία. Συνολικά, λοιπόν, το κοινωνικό στοιχείο (Κ) του ΠΚΔ περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τις αξίες και τις επιχειρηματικές σχέσεις μιας εταιρίας.

3.1.4 Πυλώνας διακυβέρνησης

Ο τρίτος και τελευταίος πυλώνας του πλαισίου ΠΚΔ είναι αυτός της διακυβέρνησης, ο οποίος αναφέρεται στις πολιτικές και πρακτικές διαχείρισης ενός οργανισμού, εξετάζοντας ζητήματα όπως η σύνθεση του διοικητικού συμβουλίου, η δομή της επιτροπής εσωτερικού ελέγχου, οι πρωτοβουλίες πρόληψης φαινομένων δωροδοκίας και διαφθοράς, οι αμοιβές των διοικητικών στελεχών και ο τρόπος διαχείρισης των εσωτερικών καταγγελιών (Cort & Esty, 2020). Η πληροφόρηση που γνωστοποιείται σε αυτόν τον πυλώνα είναι κρίσιμης σημασίας για όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη και κυρίως το επενδυτικό κοινό, καθώς σχετίζεται άμεσα με τη δεοντολογία, τη διαφάνεια και τη λογοδοσία μιας επιχείρησης, στοιχεία απαραίτητα για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και τη μακροπρόθεσμη δημιουργία αξίας (Tsang et al, 2023).

Μάλιστα, έχει διαπιστωθεί ότι η γνωστοποίηση πληροφοριών περί εταιρικής διακυβέρνησης έχει θετική επίδραση στη χρηματοοικονομική απόδοση των οργανισμών, καθώς περιορίζει την ασυμμετρία πληροφόρησης μεταξύ αυτών και των επενδυτών (Velte, 2017). Έρευνα των Arareeni & Hamdan (2020) σε δείγμα εισηγμένων εταιριών στις ΗΠΑ επιβεβαίωσε ότι η δημοσίευση πληροφοριών περί εταιρικής διακυβέρνησης μειώνει σημαντικά τον κίνδυνο πτώχευσης. Συνολικά, λοιπόν, το στοιχείο της διακυβέρνησης (Δ) του ΠΚΔ περιλαμβάνει πληροφορίες για ζητήματα που αφορούν τη δομή και ποικιλομορφία του διοικητικού συμβουλίου, τις αποζημιώσεις των στελεχών, τις πολιτικές ανταπόκρισης σε κρίσιμα γεγονότα, την εταιρική ανθεκτικότητα και τις πρακτικές αντιμετώπισης της δωροδοκίας και διαφθοράς.

Στον παρακάτω Πίνακα 1 παρουσιάζονται συνοπτικά οι τρεις πυλώνες του ΠΚΔ και οι αντίστοιχες πληροφορίες που γνωστοποιούνται από τους οργανισμούς.

Πίνακας 1: Πλαίσιο γνωστοποιήσεων ΠΚΔ

Περιβαλλοντικός πυλώνας	
Παράγοντες	Πληροφορίες για:
Κλιματική αλλαγή	Αποτύπωμα άνθρακα, εκπομπές αερίων θερμοκηπίου, στρατηγικές μετριασμού κλιματικής αλλαγής, μείωση κατανάλωσης ενέργειας, αύξηση ενεργειακής απόδοσης, μετάβαση σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, καθορισμός στόχων μείωσης εκπομπών άνθρακα βάσει διεθνών συμφωνιών (π.χ. Παρισιού)
Αποδοτικότητα πόρων	Προσπάθειες ελαχιστοποίησης χρήσης πόρων και βελτιστοποίησης της αποδοτικότητάς τους, χρήση νερού, δημιουργία αποβλήτων στην παραγωγή, ανακύκλωση, μείωση κατανάλωσης πρώτων υλών
Βιοποικιλότητα και οικοσύστημα	Πρωτοβουλίες διατήρησης των οικοτόπων, προστασίας απειλούμενων ειδών και τα μέτρα ελαχιστοποίησης της ρύπανσης και της καταστροφής του οικοσυστήματος
Ρύπανση και διαχείριση αποβλήτων	Επίπεδα ρύπανσης, παραγωγή επικινδύνων αποβλήτων, πρακτικές διαχείρισης αποβλήτων, ρύπανση αέρα και υδάτων, έλεγχος ρύπανσης
Περιβαλλοντική συμμόρφωση	Συμμόρφωση με περιβαλλοντικούς νόμους και κανονισμούς, καθώς και ρυθμιστικούς κινδύνους που σχετίζονται με περιβαλλοντικά ζητήματα, περιβαλλοντικά πρόστιμα, κυρώσεις και δικαστικές διαφορές
Βιωσιμότητα εφοδιαστικής αλυσίδας	Περιβαλλοντικές επιπτώσεις εφοδιαστικής αλυσίδας, βελτίωση βιωσιμότητας προμηθευτών, μείωση εκπομπών, αντιμετώπιση περιβαλλοντικών κινδύνων σε όλη την αλυσίδα
Συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης	Ρόλοι και ευθύνες προσωπικού περιβαλλοντικής διαχείρισης, εσωτερικές πολιτικές και διαδικασίες που σχετίζονται με τις περιβαλλοντικές επιδόσεις, μηχανισμοί παρακολούθησης και βελτίωσης των περιβαλλοντικών επιδόσεων με την πάροδο του χρόνου.
Κοινωνικός πυλώνας	
Παράγοντες	Πληροφορίες για:
Εργασιακές πρακτικές και ανθρώπινα δικαιώματα	Μισθολογική πολιτική, συνθήκες εργασίας, πρότυπα υγιεινής και ασφάλειας, πολιτικές προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πρωτοβουλίες πρόληψης καταναγκαστικής και παιδικής εργασίας, πρακτικές κατά των διακρίσεων και των παραβιάσεων εργασιακών δικαιωμάτων
Διαφορετικότητα και ένταξη	Προσπάθειες προώθησης διαφορετικότητας, ισότητας και ένταξης εργατικού δυναμικού, εκπροσώπηση γυναικών, συμπερίληψη μειονοτικών ομάδων, προώθηση κουλτούρας χωρίς αποκλεισμούς στον εργασιακό χώρο, αντιμετώπιση συστημικών φραγμών στη διαφορετικότητα

Εργασιακές σχέσεις	Βαθμός ικανοποίησης εργαζομένων, προγράμματα εκπαίδευσης και ανάπτυξης, πρωτοβουλίες υγείας και ευεξίας, μηχανισμοί προώθησης της φωνής των εργαζομένων, συμμόρφωση με σχετικούς νόμους και κανονισμούς
Δέσμευση στην κοινότητα	Εμπλοκή σε κοινοτικές δράσεις, φιλανθρωπικές δραστηριότητες, έργα κοινοτικής ανάπτυξης, δωρεές, εθελοντικά προγράμματα και συνεργασίες με μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς
Ευθύνη προϊόντων και πελατειακές σχέσεις	Πρότυπα ασφάλειας προϊόντων, μέτρα ποιοτικού ελέγχου, αξιολογήσεις ικανοποίησης πελατών, προσπάθειες αντιμετώπισης παραπόνων και = καταγγελιών των πελατών με διαφανή και υπεύθυνο τρόπο
Ιδιωτικότητα και ασφάλεια δεδομένων	Πρακτικές απορρήτου και ασφάλειας δεδομένων πελατών και εργαζομένων, προστασία από μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση, παραβιάσεις δεδομένων, απειλές ασφάλειας στον κυβερνοχώρο, συμμόρφωση με κανονισμούς και πρότυπα περί απορρήτου δεδομένων
Διαχείριση ανθρώπινου κεφαλαίου	Στρατηγικές απόκτησης, διατήρησης και ανάπτυξης ταλέντων, δημογραφικά στοιχεία εργατικού δυναμικού, ποσοστό εργασιακής κινητικότητας, προγράμματα ανάπτυξης δεξιοτήτων, προσπάθειες προώθησης της ευημερίας των εργαζομένων και της ισορροπίας μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής
Πυλώνας διακυβέρνησης	
Παράγοντες	Πληροφορίες για:
Δομή και ανεξαρτησία διοικητικού συμβουλίου	Σύνθεση, δομή και ανεξαρτησία του διοικητικού συμβουλίου, αριθμός ανεξάρτητων διευθυντών, παρουσία διαφορετικών οπτικών και εμπειρογνωμοσύνης στο διοικητικό συμβούλιο, μέτρα για τη διασφάλιση αποτελεσματικής εποπτείας και λογοδοσίας
Αποζημίωση στελεχών	Πρακτικές αποζημίωσης των στελεχών τους, ευθυγράμμιση αμοιβής με την απόδοση, χρήση κινήτρων που βασίζονται στην απόδοση, προσπάθειες προώθησης διαφάνειας και δικαιοσύνης στις αποφάσεις αποζημίωσης, δείκτες αμοιβών Διευθύνοντος Συμβούλου, σχέδια αποδοχών που βασίζονται σε ίδια κεφάλαια, μέτρα για τη σύνδεση αμοιβής στελεχών με τους μακροπρόθεσμους στόχους βιωσιμότητας
Δικαιώματα μετόχων	Δικαιώματα ψήφου, αποφάσεις των μετόχων και προσπάθειες επικοινωνίας με τους μετόχους θεμάτων, συνελεύσεις μετόχων, ψηφοφορία μέσω αντιπροσώπου, διάλογος με θεσμικούς επενδυτές και ακτιβιστές μετόχους
Ηθική επιχειρηματική πρακτική	Κώδικες συμπεριφοράς, προγράμματα εκπαίδευσης και δεοντολογίας, πολιτικές καταγγελιών πληροφοριών και μηχανισμοί αναφοράς, αντιμετώπιση ηθικών παραβιάσεων, συγκρούσεων συμφερόντων και διαφθοράς
Διαχείριση κινδύνων	Ρόλος του διοικητικού συμβουλίου και της διοίκησης στον εντοπισμό, την αξιολόγηση και τη διαχείριση κινδύνων, συμπεριλαμβανομένων κινδύνων ΠΚΔ, όπως η κλιματική αλλαγή, οι διακοπές της εφοδιαστικής αλυσίδας και οι κίνδυνοι φήμης
Πρακτικές λογοδοσίας και γνωστοποίησης	Ποιότητα και συχνότητα οικονομικών και μη γνωστοποιήσεων, συμμόρφωση με τα λογιστικά πρότυπα και τα πρότυπα αναφοράς, προσπάθειες ενίσχυσης της διαφάνειας μέσω χρήσης ψηφιακών τεχνολογιών και ολοκληρωμένων πλαισίων αναφοράς
Λογοδοσία ενδιαφερόμενων μερών	Διαδικασίες διαβούλευσης με τα ενδιαφερόμενα μέρη, μηχανισμοί παραπόνων, ενσωμάτωση ανατροφοδότησης των ενδιαφερομένων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, μηχανισμοί ανάληψη ευθύνης της διοίκησης και του συμβουλίου για την απόδοση σε θέματα ΠΚΔ

3.1.5 Κίνητρα γνωστοποίησης ΠΚΔ

Στο πεδίο της γνωστοποίησης πληροφοριών ΠΚΔ μέσω επίσημων εκθέσεων και αναφορών, ιδιαίτερα ερευνητικό ενδιαφέρον καταγράφεται αναφορικά με τα αντίστοιχα κίνητρα των επιχειρήσεων, ιδιαίτερα όσον αφορά την εθελοντική γνωστοποίηση που είναι και η συνηθέστερη. Ένας βασικός παράγοντας που λειτουργεί ως κίνητρο στην

περίπτωση αυτή αναφέρεται στις ρυθμιστικές πιέσεις, καθώς ακόμα και σε δικαιοδοσίες όπου η γνωστοποίηση ΠΚΔ δεν είναι υποχρεωτική, οι οργανισμοί οφείλουν να συμμορφώνονται σε άλλα σχετικά πρότυπα και απαιτήσεις (Arif et al, 2021). Μάλιστα, έχει υποστηριχθεί ότι η ύπαρξη συγκεκριμένων κανονισμών αναφοράς μη χρηματοοικονομικής πληροφόρησης ενισχύει την ποιότητα των αντίστοιχων γνωστοποιήσεων ΠΚΔ (de la Cuesta & Valor, 2013). Ένα άλλο κίνητρο αφορά στην επιθυμία των επιχειρήσεων να ενισχύσουν και να βελτιώσουν τις σχέσεις τους με τις ομάδες ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων ρυθμιστικών αρχών, επενδυτών, κυβερνήσεων, συνεργατών και προμηθευτών. Στο πλαίσιο αυτό, γνωστοποιούν πληροφορίες ΠΚΔ με στόχο να αποδείξουν ότι λειτουργούν βάσει αυστηρών κανόνων λογοδοσίας και διαφάνειας, ώστε να οικοδομούν εμπιστοσύνη με τους ενδιαφερόμενους και να καλύπτουν τις σχετικές απαιτήσεις τους (Khemir et al, 2019).

Επιπλέον, οι επιχειρήσεις παρακινούνται να γνωστοποιούν μη χρηματοοικονομική πληροφόρηση λόγω των πιέσεων που ασκούνται από το επενδυτικό κοινό. Έρευνα των Kimbrough et al (2022) στις ΗΠΑ έδειξε ότι οι εταιρίες εκδίδουν ολοένα και περισσότερες εκθέσεις ΠΚΔ σε απόκριση των απαιτήσεων των επενδυτών για πρόσβαση σε σχετική πληροφορία. Σύμφωνα με τους Parikh et al (2023), το επενδυτικό κοινό σήμερα δίνει μεγάλη έμφαση σε αυτές τις εκθέσεις για δύο λόγους: πρώτον, γιατί αυτές προωθούν τις ενεργά ηθικές επενδυτικές πρακτικές και, δεύτερον, γιατί οι επενδύσεις σε εταιρίες που επικεντρώνονται στη βιωσιμότητα βελτιώνουν την απόδοση χαρτοφυλακίου, αυξάνοντας τις αντίστοιχες αποδόσεις. Πρόσφατη μελέτη των Agnese & Giacomini (2023) βρήκε ότι το 85% των επενδυτών αντιλαμβάνονται τους δείκτες ΠΚΔ ως πιο σημαντικούς από άλλα εταιρικά οικονομικά δεδομένα για τη λήψη επενδυτικών αποφάσεων.

Ένας ακόμη λόγος εθελοντικής γνωστοποίησης είναι η ανάγκη των εταιριών να ενισχύσουν τη νομιμότητα της επιχειρηματικής τους δράσης, αντιμετωπίζοντας επιτυχώς τυχόν ανησυχίες των μετόχων (Figuerola et al, 2018). Επίσης, έχει υποστηριχθεί ότι τα ανώτερα διοικητικά στελέχη επιθυμούν τη γνωστοποίηση τέτοιων πληροφοριών στο κοινό, ώστε να εκφράζουν τη δέσμευσή τους σε στόχους βιωσιμότητας και να αποδεικνύουν την καλή τους απόδοση και τις άριστες διοικητικές πρακτικές που υιοθετούν (Rezaee & Tuo, 2017). Επιπρόσθετα, έρευνα των Cahan et al (2015) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι εκθέσεις και αναφορές ΠΚΔ ενισχύουν τις αντιλήψεις του κοινού περί διαφάνειας και λογοδοσίας που διέπουν τις δραστηριότητές τους, με αποτέλεσμα

την προσέλκυση ευνοϊκής δημοσιότητας, καθώς και την επίτευξη αναβαθμισμένης εταιρικής αξίας και μειωμένου κόστους κεφαλαίου. Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι βασικό κίνητρο αποτελεί και η ίδια ηθική στάση των επιχειρήσεων, καθώς η εθελοντική συμμόρφωση με πρότυπα μη χρηματοοικονομικής αναφοράς δεν παρακινείται αποκλειστικά από οικονομικούς λόγους (Amel-Zadeh & Serafeim, 2018).

3.1.6 Παράγοντες γνωστοποίησης ΠΚΔ

Ένα άλλο ζήτημα αυξανόμενου ερευνητικού ενδιαφέροντος αφορά και στους παράγοντες που σχετίζονται με τις γνωστοποιήσεις ΠΚΔ, ιδιαίτερα τις εθελοντικές. Σύμφωνα με τους Tsang et al (2023), υπάρχουν ορισμένα επιχειρησιακά χαρακτηριστικά που πράγματι συσχετίζονται με τις δράσεις μη χρηματοοικονομικής αναφοράς των οργανισμών, όπως είναι το μέγεθος, ο κλάδος δραστηριοποίησης και ο στρατηγικός προσανατολισμός. Για παράδειγμα, έχει υποστηριχθεί ότι οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε κλάδους «περιβαλλοντικά ευαίσθητους», όπως είναι η εξόρυξη και παραγωγή πετρελαίου, οι κατασκευές και η διακίνηση φυσικού αερίου, διαθέτουν περισσότερα κίνητρα γνωστοποίησης των φιλοπεριβαλλοντικών τους δράσεων, ώστε να αποκτούν νομιμότητα στις αντιλήψεις του κοινού και να αποφεύγουν τυχόν κόστη κακής συμμόρφωσης με περιβαλλοντικούς νόμους και κανονισμούς (Hameed et al, 2021).

Επιπλέον, έχει αναφερθεί ότι εταιρίες που δρουν σε δικαιοδοσίες με αυστηρότερους κανονισμούς περί ηθικών επιχειρηματικών πρακτικών και γνωστοποίησης χρηματοοικονομικών και μη πληροφοριών, τείνουν να συμμορφώνονται συχνότερα εθελοντικά με τα διάφορα πρότυπα αναφοράς ΠΚΔ (Lokuwaduge & Heenetigala, 2017). Το ίδιο ισχύει και για επιχειρήσεις που έχουν ιδιαίτερα εκτεταμένο επιχειρηματικό δίκτυο, καθώς αυτές συχνά αντιμετωπίζουν παράπονα περί μειωμένης λογοδοσίας και, έτσι, αξιοποιούν τις εκθέσεις ΠΚΔ ως εργαλείο τεκμηρίωσης της διαφανούς λειτουργίας τους (Ioannou & Serafeim, 2017). Έχει, επίσης, βρεθεί ότι οι πολυεθνικές εταιρίες δημοσιοποιούν συχνότερα εκθέσεις βιωσιμότητας σε σύγκριση με επιχειρήσεις που έχουν τοπικό στρατηγικό προσανατολισμό, καθώς αντιμετωπίζουν υψηλότερους κινδύνους φήμης και έχουν ισχυρότερα κίνητρα να δικαιολογήσουν και ερμηνεύσουν τις δράσεις τους (de la Cuesta & Valor, 2013).

Τέλος, σημαντικός παράγοντας που σχετίζεται με τη γνωστοποίηση ΠΚΔ είναι και ο τύπος της ιδιοκτησίας και μετοχικής σύνθεσης. Συγκεκριμένα, έχει διαπιστωθεί ότι οι εισηγμένες στο χρηματιστήριο εταιρίες είναι πιθανότερο να επιδεικνύουν μεγαλύτερο

βαθμό κοινωνικής ευθύνης και, ως εκ τούτου, να τείνουν να γνωστοποιούν εθελοντικά τις δράσεις, πρωτοβουλίες και στόχους τους που σχετίζονται με το πλαίσιο ΠΚΔ (Khan et al, 2012). Σε συμφωνία με αυτή τη διαπίστωση, έρευνα των Fuadah et al (2022) σε 140 εισηγμένες εταιρίες της Ινδονησίας απέδειξε υψηλή πρόθεση δημοσίευσης εκθέσεων βιωσιμότητας εκ μέρους τους, η οποία μάλιστα βρέθηκε ακόμα υψηλότερη σε εταιρίες ξένης ιδιοκτησίας. Στην ίδια έρευνα τεκμηριώθηκε μια θετική συσχέτιση μεταξύ γνωστοποίησης ΠΚΔ και εταιρικής αξίας.

3.1.7 Επιπτώσεις γνωστοποίησης ΠΚΔ

Οι επιπτώσεις των γνωστοποιήσεων ΠΚΔ που έχουν εξεταστεί στην ερευνητική βιβλιογραφία περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα ενδιαφερόμενων (επιχειρήσεις, επενδυτές, οικονομικοί αναλυτές, μέλη του οργανισμού). Αρχικά, δεδομένου ότι η εφαρμογή δράσεων ΕΚΕ αποτελεί μια επένδυση των οργανισμών για τη φήμη τους, την εμπλοκή των ομάδων ενδιαφέροντος και την επίτευξη πελατειακής ικανοποίησης και καταναλωτικής εμπιστοσύνης, αναμένεται ότι οι γνωστοποιήσεις ΠΚΔ θα έχουν θετικό αντίκτυπο στην αξία τους (Radhakrishnan et al, 2018). Πράγματι, μετα-ανάλυση των Tsang et al (2023) ανέδειξε έναν μεγάλο αριθμό μελετών που έχουν επιβεβαιώσει τη θετική σχέση μεταξύ γνωστοποιήσεων ΠΚΔ και εταιρικής αξίας ή χρηματοοικονομικής απόδοσης. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχουν και αντίθετα ευρήματα (Guiral et al, 2020). Σύμφωνα με τους Tsang et al (2021), οι οποίοι αξιοποίησαν πέντε διαφορετικά μέτρα της απόδοσης ΠΚΔ, η γνωστοποίηση των εταιρικών επιδόσεων στους τρεις αυτούς πυλώνες υποστηρίζει καθοριστικά την ενίσχυση της εταιρικής αξίας. Μάλιστα, υπάρχουν ορισμένα ειδικότερα μέτρα, όπως οι εργασιακές σχέσεις, οι περιβαλλοντικές επιδόσεις και η σύνθεση του διοικητικού συμβουλίου, τα οποία επηρεάζουν πιο καθοριστικά την αξία των επιχειρήσεων.

Επίσης, έχει βρεθεί σε μελέτες ότι η εθελοντική γνωστοποίηση μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών ΠΚΔ αυξάνει την ικανότητα προσέλκυσης επενδυτικών κεφαλαίων, δημιουργώντας μια ευνοϊκή εικόνα στο επενδυτικό κοινό και αυξάνοντας την αξία κεφαλαιοποίησής τους στις χρηματιστηριακές αγορές (Bucaro et al, 2020). Θετικές επιπτώσεις εντοπίζονται και σε άλλους ενδιάμεσους της αγοράς, όπως είναι οι οικονομικοί αναλυτές. Αξιοποιώντας ένα δείγμα από διεθνείς επιχειρήσεις, οι Dhaliwal et al (2012) διαπίστωσαν ότι η εθελοντική γνωστοποίηση ΠΚΔ σχετίζεται με χαμηλότερο σφάλμα πρόβλεψης της χρηματιστηριακής αξίας των αντίστοιχων εταιριών, ενώ οι Tsang et al (2024) επιβεβαίωσαν αυτήν την διαπίστωση, υποστηρίζοντας ότι οι αναλυτικές

αυτές αναφορές από την πλευρά των ενδιαμέσων επηρεάζουν με τη σειρά τους θετικά τις επενδυτικές αποφάσεις. Αντίστοιχα θετικός αντίκτυπος έχει βρεθεί και σε ότι αφορά το κόστος δανεισμού κεφαλαίων. Για παράδειγμα, οι Truong et al (2021) βρήκαν ότι η γνωστοποίηση υψηλότερων βαθμολογιών πελατειακής ικανοποίησης συσχετίζεται με χαμηλότερο κόστος δανεισμού μέσω της έκδοσης εταιρικών ομολόγων.

Τέλος, ιδιαίτερα θετικές μπορεί να είναι και οι διάφορες εξωτερικότητες που παράγονται από τη δημοσίευση πληροφόρησης σχετικά με το ΠΚΔ. Για παράδειγμα, έχει υποστηριχθεί ότι η δραστηριοποίηση των επιχειρήσεων στη γνωστοποίηση τέτοιων πληροφοριών οδηγεί στην υιοθέτηση αποτελεσματικότερων διοικητικών πρακτικών από τα στελέχη της ανώτερης διοίκησης (Christensen, 2016). Οι Dai et al (2023) βρήκαν ότι η γνωστοποίηση αναβαθμισμένης εταιρικής απόδοσης στο πεδίο του ΠΚΔ έχει ως αποτέλεσμα ευνοϊκότερες ευκαιρίες μελλοντικής απασχόλησης για τους διευθύνοντες συμβούλους, ενώ οι Lee et al (2023) έδειξαν ότι η γνωστοποίηση πληροφοριών ΠΚΔ αυξάνει την ικανότητα των οργανισμών να προσελκύουν και να διατηρούν εργαζόμενους-ταλέντα. Όπως είναι αναμενόμενο, θετικός αντίκτυπος εντοπίζεται και σε περιβαλλοντικούς ή κοινωνικούς όρους. Πιο συγκεκριμένα, η υποχρεωτική γνωστοποίηση ΠΚΔ σχετίζεται με χαμηλότερες εκπομπές αερίων θερμοκηπίου (Downar et al, 2021) και βελτιωμένη απόδοση αποτυπώματος άνθρακα (Qian & Schaltegger, 2017).

3.2 ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΚΔ

Το ρυθμιστικό πλαίσιο περί γνωστοποιήσεων στο πεδίο μη χρηματοοικονομικής αναφοράς ΠΚΔ έχει εξελιχθεί σημαντικά κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, αν και στις περισσότερες περιπτώσεις, η γνωστοποίηση σχετικών πληροφοριών παραμένει εθελοντική και επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια της εκάστοτε εταιρίας. Σύμφωνα με τους Christensen et al (2019), επί του παρόντος υπάρχει μια εκτεταμένη διαφοροποίηση στις γνωστοποιήσεις ΠΚΔ, γεγονός που αντικατοπτρίζει όχι μόνο την ετερογένεια των διάφορων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων αλλά και την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού σχετικών προτύπων αναφοράς. Σύμφωνα με τους ίδιους ερευνητές, η δημιουργία μιας ενιαίας ρυθμιστικής αρχής που αναπτύσσει και επιβάλλει κοινά πρότυπα αναφοράς ΠΚΔ κρίνεται επιβεβλημένη, με στόχο την αύξηση της ποσότητας και ποιότητας της ΠΚΔ πληροφόρησης, καθώς και την κατά συνέπεια βελτίωση της λειτουργίας των

κεφαλαιαγορών, μέσω αυξημένης ρευστότητας, χαμηλότερου κόστους κεφαλαίου και αποτελεσματικότερης κατανομής κεφαλαίων (Christensen et al, 2019).

Μια άλλη διάσταση του ρυθμιστικού πλαισίου αφορά στην υιοθέτηση κωδίκων διαχείρισης επενδυτών (investor stewardship codes), οι οποίοι καθοδηγούν τους θεσμικούς επενδυτές αναφορικά με τις ευθύνες τους για την ενσωμάτωση ζητημάτων ΠΚΔ στην αξιολόγηση και παρακολούθηση των επενδύσεών τους (OECD, 2017). Οι εν λόγω κώδικες είναι συνήθως εθελοντικοί και οι πρώτοι εξ αυτών εισήχθησαν στο Ηνωμένο Βασίλειο το 2010, ως απόκριση των θεσμικών αρχών της χώρας στην αντιληπτή ανάληψη υπερβολικού κινδύνου μεταξύ των χρηματοπιστωτικών οργανισμών που συνέβαλε στην παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 (OECD, 2017). Μεταξύ άλλων, οι απαιτήσεις των κωδίκων αυτών περιλαμβάνουν την αξιολόγηση σημαντικών ζητημάτων διακυβέρνησης, όπως είναι η σαφής πολιτική ψηφοφορίας στα διοικητικά συμβούλια των εταιριών. Αξίζει να σημειωθεί ότι ορισμένοι κώδικες εκδίδονται από ρυθμιστικές αρχές, όπως είναι το Συμβούλιο Χρηματοοικονομικών Αναφορών του Ηνωμένου Βασιλείου (UK' Financial Reporting Council), ενώ άλλοι εισάγονται από τους ίδιους φορείς ενός κλάδου, όπως είναι ο Καναδικός Συνασπισμός Καλής Διακυβέρνησης (Canadian Coalition for Good Governance), έχοντας και πάλι εθελοντικό προσανατολισμό.

Διαφορετικές δικαιοδοσίες ανά τον κόσμο προχωρούν με διαφορετικούς ρυθμούς στη θεσμική ρύθμιση του πεδίου ΠΚΔ. Η ΕΕ διαθέτει ένα φιλόδοξο μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα που λαμβάνει ισχυρή στήριξη από την πολιτική μετάβασης σε μια οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα (Redondo Alamillos & de Mariz, 2022). Το 2018, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε ένα σχέδιο δράσης για τη χρηματοδότηση της βιώσιμης ανάπτυξης βάσει των στόχων του 2030 στους οποίους δεσμεύτηκε η ΕΕ ως μέρος της Συμφωνίας του Παρισιού, παρέχοντας συγκεκριμένες κατευθύνσεις στις επιχειρήσεις για την αναφορά του αντίκτυπου των δραστηριοτήτων τους στο περιβάλλον (European Commission, 2023).

Σύμφωνα με τις συστάσεις της ομάδας εμπειρογνομόνων, οι θεσμικοί επενδυτές είναι υποχρεωμένοι να γνωστοποιούν τον τρόπο ενσωμάτωσης των πληροφοριών ΠΚΔ στην επενδυτική τους στρατηγική και στις αντίστοιχες αποφάσεις τους, ενώ παράλληλα υπάρχει και ένα σύστημα ταξινόμησης των δραστηριοτήτων βιωσιμότητας, των προτύπων και των ετικετών για πράσινα χρηματοοικονομικά προϊόντα. Σημειώνεται ότι

ορισμένες μεμονωμένες χώρες της ΕΕ έχουν επίσης αναπτύξει δικές τους ρυθμιστικές πολιτικές, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη Γαλλία, όπου ο νόμος για την ενεργειακή μετάβαση και την πράσινη ανάπτυξη απαιτεί από τους θεσμικούς διαχειριστές κεφαλαίων να αναπτύσσουν και να γνωστοποιούν πολιτικές βιωσιμότητας βάσει συγκεκριμένων προτύπων (Crifo et al, 2019).

Στις ΗΠΑ, το ρυθμιστικό περιβάλλον περί γνωστοποιήσεων ΠΚΔ δεν έχει ακόμη διευθετηθεί, με τις περισσότερες εταιρίες να συμμορφώνονται εθελοντικά σε σχετικές απαιτήσεις. Ωστόσο, σημαντικές αποφάσεις λαμβάνονται σε επίπεδο Πολιτείας, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το σχετικά πρόσφατο νομοσχέδιο της Πολιτείας της Καλιφόρνια, το οποίο υπογράφηκε το 2018 και απαιτεί από τα δύο μεγαλύτερα συνταξιοδοτικά ταμεία της χώρας να αξιολογούν τους κινδύνους που απορρέουν για την κλιματική αλλαγή από τα αντίστοιχα χαρτοφυλάκιά τους (Mah, 2021). Αντίστοιχες εξελίξεις παρατηρούνται και σε άλλες χώρες του κόσμου. Για παράδειγμα, στην Κίνα εκδόθηκαν το 2016 κατευθυντήριες γραμμές για την καθιέρωση ενός πράσινου χρηματοπιστωτικού συστήματος, ενώ στην Ιαπωνία προωθείται ολόενα και περισσότερο η υποχρεωτικότητα δημοσίευσης μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών ΠΚΔ από τις εταιρίες. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ο χρηματιστηριακός δείκτης JPX-Nikkei 400, ο οποίος αναφέρεται και ως ο «δείκτης της ντροπής», σημειώνει εταιρίες που δεν συμμορφώνονται με τα πρότυπα γνωστοποίησης και καλής διακυβέρνησης (Chattopadhyay et al, 2020). Πολλές μεγάλες χρηματιστηριακές αγορές έχουν επίσης δημιουργήσει δείκτες αξιολόγησης του ΠΚΔ, συμπεριλαμβανομένου του Δείκτη Βιωσιμότητας (Sustainability Index) του Dow Jones των ΗΠΑ, του δείκτη FTSE4Good Index της αγοράς του Λονδίνου και των σημείων αναφοράς GRESB της Ολλανδίας.

Τέλος, σημαντικό ρόλο στην προώθηση ενός ολοκληρωμένου ρυθμιστικού πλαισίου ΠΚΔ διαδραματίζουν και διεθνείς ή εθνικοί οργανισμοί που χρήζουν αναφοράς. Για παράδειγμα, το Συμβούλιο Προτύπων Βιώσιμης Λογιστικής (Sustainability Accounting Standard Board – SASB) εξέδωσε το 2018 ένα πλαίσιο ΠΚΔ που χρησιμοποιείται από πάνω από 600 εταιρίες ανά τον κόσμο και παρέχει συγκεκριμένες κατευθύνσεις αναφοράς για κάθε κλάδο, βάσει μιας μήτρας παραγόντων που διακρίνεται σε 11 κλάδους και 77 υπο-κλάδους (Koller & Fusaro, 2021). Επίσης, το Ινστιτούτο Εσωτερικών Ελεγκτών (Institute of Internal Auditors – IIA) έχει αναπτύξει κατευθυντήριες γραμμές για τη διενέργεια εσωτερικού ελέγχου σε ζητήματα ΠΚΔ, αναφέροντας μάλιστα σε πρόσφατη έκθεσή του ότι το ποσοστό των εταιριών του S&P

500 που εκδίδουν αναφορές βιωσιμότητας έχει αυξηθεί από το 20% το 2011 στο 90% το 2020 (ΠΑ, 2021). Τέλος, το 2020, η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς των ΗΠΑ (Securities and Exchange Commission - SEC) ανακοίνωσε την πρόθεσή της να προετοιμάσει ένα πλαίσιο ΠΚΔ για την υποβολή εκθέσεων από τις εισηγμένες επιχειρήσεις, χωρίς ωστόσο να είναι σαφές αν η συμμόρφωση με αυτό θα είναι εθελοντική ή υποχρεωτική (Karpoff et al, 2022).

3.3 ΠΡΟΤΥΠΑ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΠΚΔ

Ανάλογες εξελίξεις με το ρυθμιστικό πλαίσιο έχουν σημειωθεί και στο πεδίο των προτύπων αναφοράς ΠΔΚ, δεδομένου ότι για πολλά χρόνια, σε αντίθεση με τους ισχυρούς κανονισμούς που διέπουν την αναφορά χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, υπήρχε μια αξιοσημείωτη απουσία ενός ολοκληρωμένου πλαισίου για μη χρηματοοικονομικές γνωστοποιήσεις (Eccles et al, 2011). Διάφοροι οργανισμοί ανά τον κόσμο έχουν αναλάβει πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη τυποποιημένων κατευθυντήριων γραμμών και πλαισίων για την αναφορά των δεδομένων ΠΚΔ, με προεξέχοντα την Πρωτοβουλία Παγκόσμιας Αναφοράς (Global Reporting Initiative – GRI). Αυτή ιδρύθηκε το 1997 ως ανεξάρτητος οργανισμός με στόχο την οικοδόμηση και προώθηση ενός πλαισίου αναφοράς βιωσιμότητας, με τα πρότυπά της να έχουν υποστεί διάφορες τροποποιήσεις με το πέρασ του χρόνου, ώστε να καλύπτουν τις αναδύμενες ανάγκες γνωστοποίησης και τους διαφορετικούς τύπους επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τον Villiers (2022), η GRI έχει συμβάλλει καθοριστικά στο πεδίο του ΠΚΔ, ενισχύοντας με τα πρότυπά της την παγκόσμια συγκρισιμότητα και διαφάνεια των σχετικών πρωτοβουλιών.

Το 2011, η ίδρυση του SASB που προαναφέρθηκε αποτέλεσε ένα ακόμη σημείο-σταθμό για την ανάπτυξη σχετικών προτύπων αναφοράς, καθώς ο ανεξάρτητος αυτός οργανισμός διευκόλυνε σημαντικά τις εταιρίες και τους επενδυτές στην καθιέρωση μιας κοινής κατανόησης των οικονομικών επιπτώσεων της βιωσιμότητας. Όπως σημειώνει ο Hales (2021), τα πρότυπα SASB έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε να βοηθούν τους επενδυτές να κατανέμουν ορθολογικά τα κεφάλαιά τους, κατανοώντας τον αντίκτυπο των επενδυτικών τους αποφάσεων στην κλιματική αλλαγή και σε άλλες περιβαλλοντικές ή κοινωνικές διαστάσεις. Επίσης, η Ομάδα Εργασίας για τις Χρηματοοικονομικές Γνωστοποιήσεις που σχετίζονται με το Κλίμα (Task Force on Climate-Related Financial Disclosure – TCFD) που ιδρύθηκε το 2017 από το Συμβούλιο Χρηματοπιστωτικής

Σταθερότητας (Financial Stability Board – FSB), έχει ομοίως ως στόχο την ενίσχυση της διαφάνειας στην αγορά αναφορικά με μη χρηματοοικονομικές πληροφορίες. Στο πλαίσιο αυτό, έχει εκδώσει πρότυπα εθελοντικής συμμόρφωσης για τις επιχειρήσεις, τα οποία βασίζονται σε τέσσερις θεματικές κατηγορίες και συνοψίζονται στον παρακάτω Πίνακα.

Πίνακας 2: Πλαίσιο αναφοράς TCFD

Θεματική κατηγορία TCFD	Ερμηνεία
Διακυβέρνηση	Περιγραφή κινδύνων και ευκαιριών στο πεδίο της διακυβέρνησης σχετικά με το κλίμα
Στρατηγική	Παροχή πληροφόρησης σχετικά με τις τρέχουσες και εν δυνάμει επιπτώσεις των σχετικών με το κλίμα κινδύνων και ευκαιριών στις λειτουργίες της επιχείρησης, τη στρατηγική και τον οικονομικό σχεδιασμό
Διαχείριση κινδύνων	Καταγραφή των οργανωσιακών διαδικασιών για τον εντοπισμό, την αξιολόγηση και τη διαχείριση κινδύνων σχετικών με το κλίμα
Μέτρα και στόχοι	Περιγραφή συγκεκριμένων μέτρων και στόχων για τη διαχείριση σχετικών με το κλίμα κινδύνων και ευκαιριών

Πηγή: TCFD (2023)

Οι τέσσερις αυτές θεματικές κατηγορίες έχουν διαδραματίσει αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου πλαισίου αναφοράς πληροφοριών ΠΚΔ, θέτοντας τα θεμέλια για τη δημιουργία μιας συστηματικής προσέγγισης εντοπισμού και διαχείρισης ευκαιριών και κινδύνων βιωσιμότητας (Eccles & Krzus, 2018). Βέβαια, παρόλες αυτές τις προσπάθειες οικοδόμησης ενός ενιαίου πλαισίου αναφοράς ΠΚΔ, το Παγκόσμιο Επιχειρηματικό Συμβούλιο για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (World Business Council for Sustainable Development – WBCSD, 2019) αναφέρει μια ευρεία ποικιλία πλαισίων που αξιοποιούνται από τις επιχειρήσεις ανά τον κόσμο. Σήμερα, υπολογίζεται ότι υπάρχουν πάνω από 600 πλαίσια αναφοράς ΠΚΔ, τα οποία εκτός των προαναφερθέντων, περιλαμβάνουν τα εξής: Carbon Disclosure Project (CDP – για το περιβάλλον), Climate Disclosure Standards Board (CDSB - για το περιβάλλον), Workforce Disclosure Initiative (WDI – για τις συνθήκες εργασίας), Bloomberg ESG Data Service, Corporate Knights Global 100 (Τορόντο), Dow Jones Sustainability Index (DJSI), Institutional Shareholder Services (ISS), MSCI ESG Research, RepRisk και Sustainalytics Company ESG Reports (Fraser et al, 2022).

Μια σημαντική εξέλιξη στο εξεταζόμενο πεδίο είναι η πρόσφατη δημοσίευση ενός πίνακα καθορισμού προτύπων από το Διεθνές Συμβούλιο Προτύπων Βιωσιμότητας

(International Sustainability Standards Board – ISSB) που εντάσσεται στα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς (International Financial Reporting Standards – IFRS). Στόχος τους είναι να διαμορφωθεί ένα παγκόσμιο πρότυπο υποχρεώσεων γνωστοποίησης σχετικά με τη βιωσιμότητα, βοηθώντας έτσι τους επενδυτές να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις (IFRS, 2023). Βάσει αυτού, το 2023 εκδόθηκαν δύο πρότυπα, το IFRS S1 και το IFRS S2, τα οποία σηματοδοτούν ένα σημαντικό βήμα προς υψηλότερη διαφάνεια σχετικά με την κατάρτιση και υποβολή εκθέσεων βιωσιμότητας (Deloitte, 2023).

Στόχος του IFRS S1 (Γενικές Απαιτήσεις για τη Γνωστοποίηση Χρηματοοικονομικής Πληροφόρησης σχετικά με τη Βιωσιμότητα) είναι η καταγραφή των απαιτήσεων αναφοράς των κινδύνων και ευκαιριών που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα από τις επιχειρήσεις, όπως αυτές αξιοποιούνται από τους κύριους χρήστες των χρηματοοικονομικών εκθέσεων κατά τη λήψη αποφάσεων σχετικά με την παροχή πόρων στην οντότητα. Οι γνωστοποιήσεις αυτές θα πρέπει να περιλαμβάνονται στην ίδια έκθεση με τις συνημμένες οικονομικές καταστάσεις, ενώ η οντότητα είναι υποχρεωτικό να προσδιορίζει ποιες καταστάσεις συνδέονται με αυτές τις γνωστοποιήσεις επακριβώς. Επίσης, το IFRS S2 επιβάλλει τη γνωστοποίηση ορισμένων σχετικών μέτρων που αφορούν τις εκπομπές άνθρακα βάσει τριών πεδίων:

- i. άμεσες εκπομπές που προκύπτουν από πηγές που ανήκουν ή βρίσκονται υπό τον έλεγχο της εταιρίας,
- ii. έμμεσες εκπομπές που προκύπτουν από την παραγωγή αγορασμένης ηλεκτρικής ενέργειας, θερμότητας ή αερίου που καταναλώνεται από την εταιρία, και
- iii. έμμεσες εκπομπές που λαμβάνουν χώρα σε όλη την αλυσίδα αξίας της εταιρίας «προς τα πάνω» και «προς τα κάτω».

Συνολικά, τα δύο αυτά πρότυπα απαιτούν τη γνωστοποίηση οποιωνδήποτε ουσιωδών πληροφοριών σχετικά με τη βιωσιμότητα, καθώς και τους κινδύνους ή ευκαιρίες που σχετίζονται με το κλίμα. Μάλιστα, τα πρότυπα ευθυγραμμίζονται με τις τέσσερις θεματικές κατηγορίες του TCFD που προαναφέρθηκαν (διακυβέρνηση, στρατηγική, διαχείριση κινδύνων, μέτρα και στόχοι), διευκολύνοντας έτσι τις εταιρίες που τις έχουν υιοθετήσει να τα εφαρμόσουν. Σημειώνεται ότι η εφαρμογή τους προβλέπεται να ξεκινήσει από το 2024 και μετά.

3.4 ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΠΚΔ

3.4.1 Ο ρόλος του εξωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ

Αποτελεί κοινό τόπο ότι ο εξωτερικός έλεγχος των χρηματοοικονομικών καταστάσεων συμβάλλει καθοριστικά στην ενίσχυση της πληρότητας, εγκυρότητας και αξιοπιστίας τους, μειώνοντας την ασυμμετρία πληροφόρησης μεταξύ μετόχων και ανώτερης διοίκησης. Ως εκ τούτου, αναμένεται ότι το ίδιο θα ισχύει και στην περίπτωση της μη χρηματοοικονομικής πληροφόρησης που σχετίζεται με το ΠΚΔ. Σύμφωνα με τους Simnett et al (2009), οι εταιρίες αναζητούν εξωτερική πιστοποίηση για τις αναφορές ΠΚΔ τους, προκειμένου να ενισχύσουν την αξιοπιστία και φήμη τους, αυξάνοντας ταυτόχρονα την εμπιστοσύνη των ενδιαφερόμενων μερών. Εκτός αυτού, η εξωτερική ανάθεση αυτών των ελεγκτικών διαδικασιών απαλλάσσει μια εταιρία από την ανάγκη διοχέτευσης πόρων στον εσωτερικό έλεγχο (Ackers & Eccles, 2015). Έχει, επίσης υποστηριχθεί ότι ο έλεγχος των εκθέσεων ΠΚΔ από έναν εξωτερικό ανεξάρτητο ελεγκτή προάγει την ποιότητα των εσωτερικών διαδικασιών εταιρικής διακυβέρνησης, αυξάνοντας την εμπιστοσύνη του επενδυτικού κοινού, με αποτέλεσμα τη διευκόλυνση προσέλκυσης κεφαλαίων (Wong & Millington, 2014).

Ως εκ τούτου, η εξωτερική διασφάλιση των γνωστοποιήσεων εταιρικής βιωσιμότητας αποτελεί ένα πεδίο που γνωρίζει μεγάλη άνθηση κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, ιδιαίτερα όσον αφορά τους μεγάλους οργανισμούς (Al-Shaer & Zaman, 2018). Σύμφωνα με έρευνα της KPMG (2022), πάνω από το 60% των εκθέσεων βιωσιμότητας των 250 μεγαλύτερων εταιριών παγκοσμίως έλαβε πιστοποίηση από εξωτερικούς ελεγκτές, με το ποσοστό αυτό να ανέρχεται σε μόλις 30% το 2005. Η τάση αυτή ερμηνεύεται σαφώς από την ανάγκη αναβάθμισης της αξιοπιστίας και νομιμότητας των πληροφοριών που γνωστοποιούνται στο κοινό (Martínez-Ferrero & García-Sánchez, 2017). Πράγματι, έχει διαπιστωθεί ότι οι επενδυτές και άλλα ενδιαφερόμενα μέρη, όπως οι ρυθμιστικές και κρατικές αρχές, αναφέρουν συστηματικά την έλλειψη αξιοπιστίας και αντικειμενικότητας των δεδομένων ΠΚΔ, όταν αυτά γνωστοποιούνται χωρίς εξωτερική επικύρωση, με δραματικές επιπτώσεις στη φήμη και εικόνα των οργανισμών (Boiral et al, 2019).

Χαρακτηριστικά παραδείγματα εταιριών που έχουν επικριθεί για τέτοιους λόγους κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών περιλαμβάνουν την Volkswagen, την BMW, την Mercedes-Benz, την ExxonMobil και την Walmart. Οι περιπτώσεις αυτές έχουν αυξήσει

τον σκεπτικισμό του κοινού σχετικά με τις υποτιθέμενες επιδόσεις εταιρικής βιωσιμότητας, ενώ μελέτες έχουν δείξει ότι οι διαχειριστές κεφαλαίων, οι οικονομικοί αναλυτές και οι θεσμικοί επενδυτές θεωρούν τις αναφορές ΠΚΔ συχνά αναξιόπιστες και ανεπαρκείς για την υποστήριξη κοινωνικά και περιβαλλοντικά υπεύθυνων επενδύσεων (Arvidsson & Johansson, 2019). Ως εκ τούτου, η συνεργασία με έναν εξωτερικό ελεγκτή που μπορεί ανεξάρτητα να διασφαλίσει την ποιότητα και επάρκεια των εκθέσεων βιωσιμότητας θεωρείται από πολλές μεγάλες επιχειρήσεις σήμερα απαραίτητο συστατικό της στρατηγικής τους.

Τα διαθέσιμα εμπειρικά ευρήματα έχουν δείξει ότι η εξωτερική πιστοποίηση ΠΚΔ τείνει να βελτιώνει την επάρκεια και αξιοπιστία των αντίστοιχων γνωστοποιήσεων (Al-Shaer & Zaman, 2018). Επίσης, έχει υποστηριχθεί ότι περιορίζει την ασυμμετρία πληροφόρησης μεταξύ των διάφορων ομάδων ενδιαφέροντος και ενισχύει τις διαδικασίες λογοδοσίας περί βιωσιμότητας από την πλευρά των οργανισμών (Fuhrmann et al, 2017). Σύμφωνα με τους Boiral et al (2023), ο εξωτερικός έλεγχος στο ΠΚΔ διευκολύνει και υποστηρίζει:

- i. την επαλήθευση των δεδομένων που παρέχουν οι εταιρίες, διασφαλίζοντας ότι αυτές βασίζονται σε ορθές μεθοδολογικές προσεγγίσεις, αξιόπιστες πηγές και κατάλληλες διαδικασίες συλλογής τους,
- ii. τη συμμόρφωση με τα ισχύοντα πρότυπα αναφοράς, όπως είναι αυτά που έχουν αναπτυχθεί από τους οργανισμούς GRI, SASB και TCFD και άλλα που έχουν δημοσιευτεί ειδικά για συγκεκριμένους κλάδους,
- iii. την αξιολόγηση των εσωτερικών ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τη συλλογή, μέτρηση και αναφορά δεδομένων ΠΚΔ,
- iv. τον εντοπισμό κινδύνων και ευκαιριών που σχετίζονται με το ΠΚΔ και μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των εταιριών και τη δημιουργία αξίας για τους πελάτες και άλλες ομάδες ενδιαφέροντος,
- v. την αύξηση της διαφάνειας και λογοδοσίας σε μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, ειδικότερα αναφορικά με τις δεσμεύσεις των εταιριών απέναντι σε περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς και διοικητικούς στόχους.

Έρευνα των Stuart et al (2021) επιβεβαίωσε ότι η εφαρμογή μιας διαδικασίας εξωτερικής διασφάλισης των γνωστοποιήσεων και επιδόσεων στον τομέα του ΠΚΔ βελτιώνει την εμπιστοσύνη των ομάδων ενδιαφέροντος στις αντίστοιχες πληροφορίες που

δημοσιεύονται. Σε άλλη μελέτη των Diouf & Boiral (2017) που διενεργήθηκε σε δείγμα θεσμικών επενδυτών, διαπιστώθηκε ότι το 90% εξ αυτών θεωρούν την εξωτερική διασφάλιση ως μείζονος σημασίας για τη βελτίωση της εμπιστοσύνης, το μετριασμό του σκεπτικισμού απέναντι στην ποιότητα της πληροφορίας ΠΚΔ και την καλύτερη αιτιολόγηση των επενδυτικών αποφάσεων. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα του εξωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ έχει επικριθεί σε μεγάλο βαθμό, όπως αναλύεται διεξοδικότερα παρακάτω.

3.4.2 Σημεία κριτικής

Παρά τα σημαντικά οφέλη και πλεονεκτήματα του εξωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ, η διεθνής βιβλιογραφία έχει αναδείξει και ορισμένα πεδία κριτικής, τα οποία αφορούν κυρίως την αδιαφάνεια των εφαρμοζόμενων ελεγκτικών πρακτικών, τον αμφισβητούμενο επαγγελματισμό των εξωτερικών ελεγκτών, τα υποκείμενα οικονομικά ζητήματα και την αμφίβολη ποιότητα των δεδομένων που παρέχονται από τις ελεγμένες γνωστοποιήσεις (Boiral et al, 2023). Αναφορικά με το πρώτο σημείο, έχει υποστηριχθεί ότι η επιπολαιότητα των ελέγχων και η ασάφεια των ελεγκτικών μεθόδων, ιδιαίτερα όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής και την ουσιαστικότητά τους, αποτελούν συχνά προβλήματα στον εξωτερικό έλεγχο στο ΠΚΔ (Farooq & de Villiers, 2020). Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι τα αποτελέσματα των ελέγχων συνήθως παρέχουν μόνο έναν περιορισμένο βαθμό αβεβαιότητας, ελεγκτικό εύρημα που δεν συμβαδίζει με τη σπουδαιότητα των θεμάτων ΠΚΔ και τις αντίστοιχες προσδοκίες των ομάδων ενδιαφέροντος.

Επίσης, αρκετοί ερευνητές έχουν επικρίνει τον επαγγελματισμό των εξωτερικών ελεγκτών, ιδιαίτερα αναφορικά με την έλλειψη κατάρτισης στην ΠΚΔ θεματολογία και την τάση τους να αξιοποιούν ελεγκτικές διαδικασίες που χρησιμοποιούνται στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις, ενώ οι εκθέσεις βιωσιμότητας έχουν άλλη φιλοσοφία (Boiral et al, 2023). Έρευνα των Larrinaga et al (2020) αναφέρει ότι οι διαφορές στην τεχνογνωσία και τον επαγγελματισμό των εξωτερικών ελεγκτών εξηγούν εν μέρει τις αποκλίσεις που παρατηρούνται στην ποιότητα και το εύρος του ελέγχου ΠΚΔ. Εκτός αυτού, έχει αναφερθεί ότι οι διάφορες πρακτικές εξωτερικής διασφάλισης των γνωστοποιήσεων ΠΚΔ εργαλειοποιούνται από τις επιχειρήσεις με σκοπό την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους και όχι του κοινού, οδηγώντας εκ νέου σε φαινόμενα “greenwashing” (Boiral et al, 2020).

Τέλος, έχει διαπιστωθεί ότι ενώ η διαδικασία εξωτερικής διασφάλισης στο ΠΚΔ στέλνει θετικά μηνύματα στους επενδυτές σχετικά με την ηθική κουλτούρα των επιχειρήσεων, στην πραγματικότητα, έχει ελάχιστη επιρροή στην ποιότητα των γνωστοποιήσεων ΠΚΔ αλλά και στις εταιρικές πρακτικές λογοδοσίας και διαφάνειας (Michelon et al, 2019). Χαρακτηριστική είναι η μελέτη των Boiral et al (2022), η οποία έδειξε ότι η διασφάλιση των εκθέσεων αναφοράς ΠΚΔ από εξωτερικούς ελεγκτές δεν είχε καμία επίδραση στο ποσοστό συμμόρφωσης των εταιριών με τα πρότυπα αναφοράς που αξιοποιούνται στο ΠΚΔ, συμπεριλαμβανομένων αυτών του GRI. Πιο πρόσφατη έρευνα των Boiral et al (2023) σε δείγμα 188 εξωτερικών ελέγχων ΠΚΔ ανέδειξε σημαντικά προβλήματα που αφορούν την ασάφεια των ελεγκτικών πρακτικών επαλήθευσης των δεδομένων, την έλλειψη εμπειρογνωμοσύνης για τη διενέργειά τους και το αυξημένο κόστος για επιχειρήσεις μικρότερου μεγέθους. Στο πλαίσιο αυτό, η σημασία του εσωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ αναδεικνύεται σήμερα από το σύνολο της ερευνητικής βιβλιογραφίας.

3.4.3 Εξωτερικοί ελεγκτές

Ένα άλλο ενδιαφέρον ζήτημα σχετικά με την εφαρμογή του εξωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ είναι αυτό των εξωτερικών ελεγκτών, δηλαδή των εξωτερικών μερών που εμπλέκονται σε ελεγκτικές διαδικασίες των εκθέσεων βιωσιμότητας. Πρόσφατη έρευνα των Bakarich et al (2023) που διενεργήθηκε στις 100 κορυφαίες βιώσιμες εταιρίες της Wall Street Journal και της Business Daily Investor στις ΗΠΑ, διαπίστωσε ότι το 58% εξ αυτών αναζητούν οικειοθελώς υπηρεσίες εξωτερικής διασφάλισης ΠΚΔ, με τις μεγάλες τέσσερις συμβουλευτικές εταιρίες (“Big Four”) να παρέχουν τις εν λόγω υπηρεσίες για τη συντριπτική πλειονότητα των πολυεθνικών. Παλαιότερη έρευνα των Simnett et al (2009) επιβεβαίωσε ότι οι τέσσερις μεγάλες συμβουλευτικές (Deloitte, EY, KPMG, PwC) προτιμώνται από τις περισσότερες επιχειρήσεις μεγάλου μεγέθους, οδηγώντας σε καλύτερες αξιολογήσεις βιωσιμότητας, καθώς και σε βελτιωμένη εταιρική εικόνα στο κοινό.

Πράγματι, οι εταιρίες αυτές, δεδομένων των οικονομιών κλίμακας που επιτυγχάνουν, έχουν αυξημένη εμπειρογνωμοσύνη σε ζητήματα ελέγχου ΠΚΔ, ενώ αποφεύγουν να εμπλακούν σε ευκαιριακές συμπεριφορές κατά τη συνεργασία τους με τους ελεγχόμενους οργανισμούς, ώστε να μην βλάψουν τη φήμη τους (Bakarich et al, 2023). Όπως αναφέρουν οι Umoren et al (2015), οι εταιρίες αυτές εφαρμόζουν πιο εξελεγχμένες ελεγκτικές πρακτικές που ενισχύουν την αξιοπιστία των αντίστοιχων ευρημάτων. Παράλληλα, η ισχυρή φήμη τους λειτουργεί ως μοχλός πίεσης για τις ελεγχόμενες

εταιρίες να παρέχουν αντικειμενικά, πλήρη και αξιόπιστα δεδομένα ΠΚΔ, ώστε οι τελευταίες να είναι σε θέση να λάβουν καλές βαθμολογίες.

Βέβαια, εκτός των “big four”, υπηρεσίες εξωτερικού ελέγχου ΠΚΔ παρέχουν και άλλες εταιρίες, συμπεριλαμβανομένων οργανισμών που δραστηριοποιούνται στις λογιστικές υπηρεσίες, στις συμβουλευτικές και σε αυτές της περιβαλλοντικής διαχείρισης. Γνωστές τέτοιες εταιρίες στις ΗΠΑ περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, την Apex, η οποία αποτελεί τον εξωτερικό ελεγκτή ΠΚΔ των Apple, Meta, eBay, Microsoft και Intel, και την ERM Certification, η οποία αποτελεί συνεργάτη των Johnson & Johnson, Caterpillar και Eli Lilly. Σύμφωνα με το Αμερικανικό Ινστιτούτο Ορκωτών Λογιστών (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA, 2020), η εξωτερική διασφάλιση σχετικά με τις πληροφορίες βιωσιμότητας είναι μια διαδικασία κατά την οποία ένας ανεξάρτητος επαγγελματίας εκτελεί διαδικασίες, αποκτά αποδεικτικά στοιχεία και αφού λάβει εύλογη ή περιορισμένη βεβαιότητα για τις πληροφορίες, εκφράζει ένα συμπέρασμα που αποσκοπεί στη βελτίωση της εμπιστοσύνης των υπευθύνων λήψης αποφάσεων που χρησιμοποιούν αυτές τις πληροφορίες. Κατά συνέπεια, είναι σαφές ότι το εύρος των οργανισμών που μπορούν να παρέχουν τέτοιες υπηρεσίες είναι αρκετά εκτενές.

3.5 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΠΚΔ

3.5.1 Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ

Ο εσωτερικός έλεγχος αποτελεί μια διαδικασία που υλοποιείται από ένα ελεγκτικό διοικητικό όργανο σε συνεργασία με την ανώτερη διοίκηση και το λοιπό προσωπικό μιας οικονομικής οντότητας, με σκοπό να παρέχει εύλογη διασφάλιση σχετικά με την επίτευξη των στόχων που αφορούν τις επιχειρησιακές λειτουργίες, την υποβολή εκθέσεων και τη συμμόρφωση (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission - COSO, 2013). Δεδομένης της αυξανόμενης σημασίας της μη χρηματοοικονομικής πληροφόρησης και ειδικότερα αυτής που σχετίζεται με το ΠΚΔ, οι οργανισμοί καλούνται σήμερα να θεσπίζουν πολιτικές, διαδικασίες και εσωτερικούς ελέγχους που παράγουν αξιόπιστες πληροφορίες για τη λήψη αποφάσεων, διασφαλίζοντας παράλληλα την ποιότητα των δεδομένων ΠΚΔ που γνωστοποιούνται στο κοινό. Όπως συμβαίνει και με τις χρηματοοικονομικές αναφορές, τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη αναφορών βιωσιμότητας βασίζονται στις καθημερινές λειτουργίες και αποφάσεις ενός οργανισμού, καθοδηγώντας τον προς την επίτευξη των στόχων του. Έτσι, οι κατάλληλες ελεγκτικές δραστηριότητες θα πρέπει να

σχεδιάζονται και να εφαρμόζονται αποτελεσματικά, εκκινώντας από τη δημιουργία ενός κατάλληλου περιβάλλοντος ελέγχου και καταλήγοντας στην υποβολή αντίστοιχων αναφορών ΠΚΔ.

Σε γενικούς όρους, ο εσωτερικός έλεγχος είναι υπεύθυνος για την παροχή ανεξάρτητης διασφάλισης ότι οι ελεγκτικές δραστηριότητες έχουν σχεδιαστεί σωστά και λειτουργούν αποτελεσματικά. Στο πλαίσιο αυτό, ο εσωτερικός έλεγχος ΠΚΔ αναφέρεται σε μια ανεξάρτητη και αντικειμενική διασφάλιση και παροχή συμβουλών βάσει μιας συστηματικής και πειθαρχημένης προσέγγισης για την αξιολόγηση και τη βελτίωση των διαδικασιών διαχείρισης κινδύνου, ελέγχου και διακυβέρνησης που σχετίζονται με το πλαίσιο ΠΚΔ (ΠΑ, 2021). Υπό το πρίσμα της διακυβέρνησης, είναι ζωτικής σημασίας για τους οργανισμούς να προσδιορίζουν συγκεκριμένους ρόλους, ευθύνες και αρμοδιότητες για τη διεξαγωγή εσωτερικών ελέγχων και τη διαχείριση κινδύνων ΠΚΔ. Το ΠΑ (2021) προτείνει την εφαρμογή του μοντέλου των «τριών γραμμών» (triple line), το οποίο αναπτύχθηκε το 2020 και περιγράφει τρία επίπεδα ρόλων στον εσωτερικό έλεγχο, βρίσκοντας εφαρμογή και στην περίπτωση του ΠΚΔ (ΠΑ, 2020). Πιο συγκεκριμένα, τα τρία αυτά επίπεδα περιγράφονται ως εξής (ΠΑ, 2021):

- 1) το διοικητικό συμβούλιο αναλαμβάνει την επίβλεψη του ΠΚΔ ή την αναθέτει σε μια υποεπιτροπή του, η οποία συνήθως έχει καλύτερη γνώση και εμπειρία στις αναφορές χρηματοοικονομικών και μη χρηματοοικονομικών αναφορών, κατανοώντας τη σημασία των πολιτικών και διαδικασιών του εσωτερικού ελέγχου,
- 2) η εκτελεστική διοίκηση αναλαμβάνει την ευθύνη για τον σχεδιασμό και την εκτέλεση των δραστηριοτήτων ΠΚΔ, την ανάπτυξη σχετικών πολιτικών, διαδικασιών και εσωτερικών ελέγχων, τον προσδιορισμό των μετρήσεων στις οποίες θα βασίζονται οι αναφορές βιωσιμότητας και την επίβλεψη της ανάπτυξης αυτών των αναφορών, και
- 3) το τμήμα εσωτερικού ελέγχου αναλαμβάνει τον κρίσιμο ρόλο της παροχής αντικειμενικής διασφάλισης, ανεξάρτητης από τη διοίκηση, σχετικά με την αποτελεσματικότητα της διαχείρισης κινδύνων ΠΚΔ, την υποβολή αναφορών και τη σχετική κανονιστική συμμόρφωση.

Ο εσωτερικός έλεγχος και η ύπαρξη μιας ανεξάρτητης επιτροπής ελέγχου αναγνωρίζονται σήμερα ως μείζονος σημασίας για την ποιότητα της εταιρικής

διακυβέρνησης και την επίτευξη των στόχων βιωσιμότητας των οργανισμών βάσει του τρίπτυχου ΠΚΔ. Σύμφωνα με τους Trotman & Trotman (2015), ο εσωτερικός έλεγχος αποτελεί ένα από τα κρίσιμότερα εργαλεία βιωσιμότητας και συμμόρφωσης των οργανισμών, διευκολύνοντας τις σχετικές πρωτοβουλίες και προσπάθειες μετριασμού του περιβαλλοντικού του αποτυπώματος και, παράλληλα, βοηθώντας την αποτελεσματική γνωστοποίηση των αντίστοιχων ΠΚΔ πληροφοριών στο κοινό. Από τα παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι ο εσωτερικός έλεγχος διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στο πλαίσιο του ΠΚΔ.

Πιο συγκεκριμένα, οι εσωτερικές ελεγκτικές διαδικασίες και αναφορές ΠΚΔ περιορίζουν την ασυμμετρία πληροφόρησης μεταξύ της ανώτερης διοίκησης και άλλων ομάδων ενδιαφέροντος, όπως το επενδυτικό κοινό, βελτιώνοντας έτσι τη λήψη αποφάσεων (Dwekat et al, 2020). Επιπλέον, ο εσωτερικός έλεγχος, με τα ευρήματα και τις ανεξάρτητες κρίσεις του, παρέχει αξιόπιστη και αντικειμενική πληροφόρηση στο διοικητικό συμβούλιο περί ΠΚΔ, ώστε αυτό να αποφασίζει περί αντίστοιχων ζητημάτων βιωσιμότητας. Τέλος, έχει διαπιστωθεί ότι ένα υψηλό επίπεδο εσωτερικών ελέγχων ΠΚΔ έχει ως αποτέλεσμα και υψηλότερες βαθμολογήσεις βιωσιμότητας από εξωτερικά μέρη διασφάλισης ΠΚΔ, προκαλώντας αντίστοιχες θετικές εξωτερικότητες, όπως η προσέλκυση επενδυτικών κεφαλαίων και η οικοδόμηση εταιρικής φήμης (Rajesh & Rajendran, 2020).

3.5.2 Ελεγκτικές διαδικασίες

Δεδομένης της αυξανόμενης σημασίας του εσωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ, διάφοροι διεθνείς οργανισμοί έχουν ασχοληθεί με τις αντίστοιχες ελεγκτικές διαδικασίες, με προεξέχοντα το Ινστιτούτο Εσωτερικών Ελεγκτών, το οποίο έχει εκδώσει συγκεκριμένες κατευθύνσεις (ΙΑ, 2021). Βάσει αυτών, η ανεξάρτητη και αντικειμενική διασφάλιση, καθώς και η παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης είναι θεμελιώδεις για την αποστολή του εσωτερικού ελέγχου ΠΚΔ. Πράγματι, ο ορισμός του εσωτερικού ελέγχου βάσει του Διεθνούς Πλαισίου Επαγγελματικών Πρακτικών του ΙΑ αναφέρει ότι ο εσωτερικός έλεγχος προσθέτει αξία στους οργανισμούς, διασφαλίζοντας μια συστηματική και πειθαρχημένη προσέγγιση για την αξιολόγηση και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών διαχείρισης, ελέγχου και διακυβέρνησης κινδύνων. Καθώς οι κίνδυνοι που σχετίζονται με το ΠΚΔ γίνονται ολοένα και σημαντικότεροι για τη λειτουργία των επιχειρήσεων και τη λήψη αποφάσεων, ο εσωτερικός έλεγχος διαδραματίζει δύο βασικούς ρόλους που αντιστοιχούν σε σχετικές

ελεγκτικές διαδικασίες, τη διασφάλιση και τη συμβούλευση. Αναφορικά με τη διασφάλιση των αναφορών και γνωστοποιήσεων ΠΚΔ, αυτή θα πρέπει να περιλαμβάνει τα εξής συστατικά (ΠΑ, 2021):

- i. Έλεγχος των μετρήσεων αναφοράς για τη συνάφεια, την ακρίβεια, την επικαιρότητα και τη συνέπειά τους. Όλες οι δημόσιες αναφορές βιωσιμότητας θα πρέπει να παρέχουν πληροφορίες που απεικονίζουν με ακρίβεια τις σχετικές προσπάθειες ενός οργανισμού και ο εσωτερικός έλεγχος θα πρέπει να παρέχει βεβαιότητα για το ένα τα ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα είναι ποιοτικά, λαμβάνοντας υπόψη και το ρόλο της ρυθμιστικής εποπτείας.
- ii. Έλεγχος των αναφορών και γνωστοποιήσεων βιωσιμότητας σε ευθυγράμμιση με τις επίσημες γνωστοποιήσεις χρηματοοικονομικών αναφορών. Ενώ οι αναφορές βιωσιμότητας παρέχουν μη χρηματοοικονομικά δεδομένα, οποιαδήποτε πληροφορία έρχεται σε σύγκρουση με τις επίσημες οικονομικές γνωστοποιήσεις θα πρέπει να ελέγχεται επαρκώς, ώστε να αποφεύγονται κίνδυνοι συμμόρφωσης με τις απαιτήσεις των ρυθμιστικών αρχών και των προσδοκίες των επενδυτών.
- iii. Έλεγχος του ουσιώδους μεγέθους (materiality) ή των κινδύνων των αναφορών ΠΚΔ, ένας τομέας που είναι δυνητικά προβληματικός, δεδομένου ότι οι οργανισμοί αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κατανόησή του. Το ουσιώδες μέγεθος είναι σημαντικό για τη διαμόρφωση μιας αντικειμενικής κρίσης περί των οικονομικών καταστάσεων, αλλά η ερμηνεία του είναι δύσκολη στην περίπτωση του ΠΚΔ. Ως εκ τούτου, ο εσωτερικός έλεγχος θα πρέπει να παρέχει ξεκάθαρη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι προσπάθειες ΠΚΔ των επιχειρήσεων ή οι δημόσιες δεσμεύσεις τους για την επίτευξη των στόχων βιωσιμότητας ανέρχονται σε ένα επίπεδο ουσιαστικότητας.
- iv. Ενσωμάτωση του ΠΚΔ στα πλάνα ελέγχου, δεδομένου ότι τα διάφορα ζητήματα ΠΚΔ αντιστοιχούν σήμερα σε μόνο 1% περίπου των ελεγκτικών δραστηριοτήτων, ποσοστό αναντίστοιχο της σημασίας των κινδύνων ΠΚΔ.

Αντίστοιχα, η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών του εσωτερικού ελέγχου θα πρέπει να εμπεριέχει τα εξής στοιχεία (ΠΑ, 2021):

- ✓ Δημιουργία ενός περιβάλλοντος ελέγχου ΠΚΔ βάσει συγκεκριμένων προτύπων (π.χ. Πλαίσιο Εσωτερικού Ελέγχου COSO), με στόχο την αποτελεσματική διαχείριση και το μετριασμό των κινδύνων ΠΚΔ.

- ✓ Προσδιορισμός μετρήσεων και προτύπων αναφοράς, παρέχοντας στον οργανισμό πληροφορίες για το είδος των ποιοτικών και ποσοτικών δεδομένων που αντικατοπτρίζουν με ακρίβεια τις δραστηριότητες ΠΚΔ που αναπτύσσει.
- ✓ Παροχή συμβουλών για τη διαμόρφωση ενός πλαισίου διακυβέρνησης ΠΚΔ, καθώς ο εσωτερικός έλεγχος μπορεί να παρέχει σχετική καθοδήγηση λόγω της ολιστικής κατανόησης των κινδύνων σε όλο το οργανωσιακό φάσμα, ιδιαίτερα όσον αφορά τους ρόλους, τις ευθύνες και την εκπαίδευση στις αντίστοιχες ελεγκτικές διαδικασίες.

Για τη διενέργεια του εσωτερικού ελέγχου ΠΚΔ, ο εσωτερικός ελεγκτής θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τα παρακάτω σημεία ελέγχου (Deloitte, 2023).

Πίνακας 3: Βασικά σημεία εσωτερικού ελέγχου ΠΚΔ

Σημείο ελέγχου	Μέτρα ελέγχου
Περιβαλλοντικοί δείκτες	
Θεσμική συμμόρφωση	Σοβαρά συμβάντα/παραβίαση κανονισμών σχετικά με περιβαλλοντικές πτυχές Φύση του συμβάντος και βελτιώσεις που έγιναν Ρυθμιστική δράση (επιβολή / δίωξη / πρόστιμο)
Φυσικοί κίνδυνοι	Υπόκειται η εταιρεία σε πλημμυρικούς, σεισμικούς ή άλλους φυσικούς κινδύνους;
Εκπομπές άνθρακα/έκθεση στην κλιματική αλλαγή	Εκπομπές άνθρακα Δραστηριοποιείται η εταιρεία σε κλάδο έντασης ενέργειας; Παρακολουθεί η εταιρεία τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου (συμπεριλαμβανομένων των μη άμεσα παραγόμενων); Η παραγωγή (οι δραστηριότητες έντασης άνθρακα) ανατίθεται κυρίως σε εξωτερικούς συνεργάτες; Σχέδια ή ενέργειες για τον έλεγχο ή/και τη μείωση των εκπομπών Έκθεση στην κλιματική αλλαγή Εκτίθεται η εταιρία σε κινδύνους που προέρχονται από τρέχοντες/εξελισσόμενους κανονισμούς για την κλιματική αλλαγή (συμπεριλαμβανομένων πλημμυρών, ξηρασίας ή άλλων σοβαρών καιρικών φαινομένων);
Αέριες εκπομπές	Μπορούν οι δραστηριότητες της εταιρείας να προκαλέσουν σημαντικές εκπομπές στον αέρα (για παράδειγμα, σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο, ενέργεια, μεταφορές, χημικά);
Χημικές/επικίνδυνες ουσίες στην αλυσίδα εφοδιασμού	Χρησιμοποιούνται χημικές/επικίνδυνες ουσίες στη διαδικασία παραγωγής; Γνωρίζει η διοίκηση οποιαδήποτε πιθανή διακοπή της προμήθειας χημικών/επικίνδυνων ουσιών που χρησιμοποιούνται στη διαδικασία παραγωγής μέσω ρυθμιστικής σταδιακής κατάργησης; Εξετάζει η εταιρεία τη χρήση πιο φιλικών προς το περιβάλλον και ασφαλέστερων πρώτων υλών/χημικών στην παραγωγική διαδικασία;
Διαχείριση αποβλήτων/τελική διάρκεια ζωής των προϊόντων	Η παραγωγική διαδικασία δημιουργεί σχετικές ποσότητες αποβλήτων ή επικίνδυνων αποβλήτων; Πρωτοβουλίες διαχείρισης αποβλήτων για την ελαχιστοποίηση ή την επαναχρησιμοποίηση/ανακύκλωση των απορριμμάτων Τα προσφερόμενα προϊόντα έχουν σχεδιαστεί για να μειώσουν το αποτύπωμα στο τέλος του κύκλου ζωής τους;
Έδαφος και υπόγεια νερά	Υπάρχει κίνδυνος μόλυνσης του εδάφους που προκύπτει από τις δραστηριότητες της εταιρείας;

	Γνωρίζει η εταιρεία τυχόν προβλήματα ρύπανσης εδάφους/υπόγειων υδάτων στις εγκαταστάσεις της; Υπάρχει ανάγκη διεξαγωγής δραστηριοτήτων έρευνας ή αποκατάστασης;
Κοινωνικοί δείκτες	
Ανθρώπινοι πόροι	Σύνθεση εργατικού δυναμικού (μισθωτοί, αυτοαπασχολούμενοι, ασκούμενοι, εποχικοί εργαζόμενοι) Όλοι οι εργαζόμενοι έχουν επίσημη σύμβαση εργασίας; Ποσοστά κύκλου εργασιών και διατήρηση ταλέντων Ζητήματα διαφορετικότητας Σοβαρές εργατικές καταγγελίες / αξιώσεις Ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και συλλογικές διαπραγματεύσεις Εκπαίδευση Παροχές που παρέχονται στους εργαζόμενους
Υγιεινή και ασφάλεια	Λειτουργεί η εταιρεία σε κλάδο που παρουσιάζει υψηλό κίνδυνο για την υγεία και την ασφάλεια; Εκτίθενται οι εργαζόμενοι σε υψηλή συχνότητα εμφάνισης ή κινδύνου ασθενειών; Έχει υποβληθεί η εταιρεία σε ενέργειες επιβολής από τις ρυθμιστικές αρχές για παραβάσεις της σχετικής νομοθεσίας για την υγεία και την ασφάλεια;
Εμπλοκή της κοινότητας	Επενδύσεις, χορηγίες, δωρεές προϊόντων στην κοινότητα Επίσημα προγράμματα για την προώθηση της εμπλοκής της εταιρείας στην κοινότητα Προηγούμενες αρνητικές εκστρατείες MKO/MME, αναταραχή της κοινότητας/του εργατικού δυναμικού
Κανονισμοί για την ασφάλεια καταναλωτών/προϊόντων	Ειδικοί κανονισμοί προϊόντος ή τομέα (για παράδειγμα, ασφάλεια τροφίμων, φαρμακευτικές καλές πρακτικές παραγωγής (GMP)) Δράσεις που λαμβάνονται για τη διασφάλιση της υγείας και της ασφάλειας των καταναλωτών
Απόρρητο πελάτη	Πολιτική ασφάλειας δεδομένων και σύστημα διαχείρισης ασφάλειας πληροφορικής Ευαισθησία των πληροφοριών που έχει στην κατοχή της η εταιρεία Παραβίαση της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο τα τελευταία 2-3 χρόνια Τεκμηριωμένες καταγγελίες σχετικά με παραβίαση του απορρήτου των πελατών και απώλεια δεδομένων πελατών
Δίκαιες πρακτικές γνωστοποίησης και εμπορίου	Απαιτήσεις για πληροφορίες και σήμανση προϊόντων και υπηρεσιών Περιστατικά μη συμμόρφωσης σχετικά με τις πληροφορίες και τη σήμανση προϊόντων και υπηρεσιών Περιστατικά μη συμμόρφωσης σχετικά με τις επικοινωνίες μάρκετινγκ
Καινοτομία	Επενδυτικά σχέδια E&A, διπλώματα ευρεσιτεχνίας, καινοτόμα προϊόντα ή/και υπηρεσίες
Δείκτες διακυβέρνησης	
Συστήματα και διαδικασίες ΠΚΔ (ρόλοι & ευθύνες)	Έχει συσταθεί επιτροπή ΠΚΔ; Δέσμευση και ευθύνες για τη βιωσιμότητα σε ανώτερα στελέχη Έχει οριστεί κάποιο άτομο αναφοράς για καθημερινά θέματα ΠΚΔ;
Συστήματα και διαδικασίες ΠΚΔ (πολιτικές και διεργασίες)	Κοινοποιούνται ξεκάθαρα οι αξίες και οι αρχές του ΠΚΔ (για παράδειγμα, στον ιστότοπο της εταιρίας); Έχει η εταιρεία πολιτικές βιωσιμότητας ή επιχειρηματικής συμπεριφοράς; Καλύπτουν οι πολιτικές αυτές τις διακρίσεις, την παιδική ή καταναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία, τα θέματα υγείας και ασφάλειας και περιβάλλοντος; Υπάρχουν διαδικασίες περιβάλλοντος/υγείας και ασφάλειας ή συστήματα διαχείρισης; Ποιο είναι το επίπεδο θέσπισης και ενσωμάτωσης των διαδικασιών;
Συστήματα και διαδικασίες ΠΚΔ (παρακολούθηση και αναφορά)	Ποιες είναι οι ρυθμίσεις για την παρακολούθηση και την αναφορά θεμάτων και επιδόσεων ΠΚΔ στην ανώτατη διοίκηση/το συμβούλιο; Δημοσιεύει η εταιρεία έκθεση ΠΚΔ/EKE/βιωσιμότητας ή ειδική ενότητα στους ετήσιους λογαριασμούς; Υπάρχει ενότητα βιωσιμότητας στον ιστότοπο της εταιρίας;
Διαφθορά και επιχειρηματική ηθική	Τι κάνει αυτή τη στιγμή ο οργανισμός για να προστατευτεί από παράνομες πρακτικές;

	Υπάρχουν οποιεσδήποτε αξιώσεις εργαζομένων / παραβιάσεις / δικαστικές αγωγές σχετικά με την εταιρική διακυβέρνηση ή/και ηθική που σχετίζονται με ζητήματα, όπως η καταπολέμηση της δωροδοκίας και της διαφθοράς, περιπτώσεις αθέμιτων εργασιακών πρακτικών, παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και άλλες ανήθικες επιχειρηματικές πρακτικές; Η εταιρεία κάνει οικονομικές ή πολιτικές συνεισφορές σε είδος; Συμμετέχει η εταιρεία σε δραστηριότητες ανάπτυξης δημόσιας πολιτικής ή λόμπι; Υπάρχουν προβλήματα αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας;
Εφοδιαστική αλυσίδα	Αντιμετωπίζουν οι βασικοί προμηθευτές υψηλούς κοινωνικούς, ανθρώπινους και περιβαλλοντικούς κινδύνους; Είναι η αλυσίδα εφοδιασμού μέρος μιας βιομηχανίας με υψηλούς κοινωνικούς, ανθρώπινους και περιβαλλοντικούς κινδύνους; Έχει η εταιρεία υπεύθυνη πολιτική αγορών/κώδικα δεοντολογίας για τους προμηθευτές; Περιλαμβάνονται τα κριτήρια ΠΚΔ στην επιλογή και την παρακολούθηση βασικών προμηθευτών;

Πηγή: Deloitte (2023)

Εκτός των προαναφερθέντων σημείων ελέγχου, μια καλή πρακτική στον εσωτερικό έλεγχο ΠΚΔ είναι η ευθυγράμμιση του με το σύστημα διαχείρισης κινδύνου και τις οικονομικές αναφορές. Το SASB, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Διοικητικών Λογιστών (Institute of Management Accountants – IMA), έχουν αναπτύξει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο εσωτερικού ελέγχου ΠΚΔ βάσει του αντίστοιχου πλαισίου της επιτροπής COSO. Σκοπός του εν λόγω πλαισίου είναι να βοηθήσει τους εσωτερικούς ελεγκτές να εφαρμόζουν ελεγκτικές διαδικασίες στις αναφορές ΠΚΔ με την ίδια αυστηρότητα που αυτές υλοποιούνται στις χρηματοοικονομικές αναφορές. Στον παρακάτω Πίνακα παρουσιάζονται τα στοιχεία του πλαισίου COSO σε συνάφεια με τις δραστηριότητες εσωτερικού ελέγχου ΠΚΔ.

Πίνακας 4: Πλαίσιο εσωτερικού ελέγχου COSO και έλεγχος ΠΚΔ

Στοιχείο COSO	Συνάφεια με την προσέγγιση εσωτερικού ελέγχου ΠΚΔ
Περιβάλλον ελέγχου	➤ Καθορισμός μιας ελεγκτικής «συνείδησης» (συνήθως από τη διοίκηση και το διοικητικό συμβούλιο) που καθοδηγεί τους στόχους αναφοράς ΠΚΔ, ενώ θέτει τη βάση για τις διαδικασίες και την πειθαρχία που απαιτούνται για τη ρύθμιση των ελέγχων ➤ Καθιέρωση της δέσμευσης του οργανισμού για τη δημιουργία δομών που παρέχουν ηθική, ανεξάρτητη, βιώσιμη και υπεύθυνη επίβλεψη της ανάπτυξης και της απόδοσης των εσωτερικών ελέγχων
Διαχείριση κινδύνων	➤ Καθοδήγηση με σαφείς στόχους που υποστηρίζουν τον εντοπισμό και την ανάλυση συγκεκριμένων κινδύνων ΠΚΔ για την επίτευξη των οργανωσιακών στόχων ➤ Προσδιορισμός των αναγκών τόσο των εσωτερικών όσο και των εξωτερικών ενδιαφερομένων ➤ Προσδιορισμός και αξιολόγηση αλλαγών που επηρεάζουν τους εσωτερικούς ελέγχους (π.χ. ρυθμιστικές αλλαγές, συγχωνεύσεις και εξαγορές, έκθεση σε γεωγραφικούς κινδύνους, τεχνολογικές εξελίξεις)
Ελεγκτικές δραστηριότητες	➤ Καθιέρωση πολιτικών και διαδικασιών για τη δημιουργία δραστηριοτήτων που μετράζουν ή διαχειρίζονται αποτελεσματικά τους εντοπισμένους κινδύνους ΠΚΔ

	➤ Προσαρμογή όλων των τύπων ελεγκτικών δραστηριοτήτων όταν αυτό είναι απαραίτητο
Πληροφόρηση και επικοινωνία	➤ Συγκέντρωση ή παραγωγή έγκαιρων, συναφών και αξιόπιστων δεδομένων ΠΚΔ για την υποστήριξη της αποτελεσματικής λειτουργίας των εσωτερικών ελέγχων ➤ Επαλήθευση ότι υπάρχουν κατάλληλα μέτρα απόδοσης (π.χ. KPI) και διαδικασίες επικοινωνίας για την περιγραφή και την κοινή χρήση πληροφοριών ΠΚΔ τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά ➤ Χρήση αξιολογήσεων κινδύνου για την καθοδήγηση της επιλογής των πιο σημαντικών παραγόντων ΠΚΔ προς παρακολούθηση και γνωστοποίηση
Παρακολούθηση	➤ Χρήση δραστηριοτήτων ανασκόπησης για την υποστήριξη του οργανισμού στην αξιολόγηση του κατά πόσον όλα τα στοιχεία COSO είναι παρόντα και λειτουργούν ➤ Χρήση συνεχών αξιολογήσεων ενσωματωμένων σε επιχειρηματικές διαδικασίες, περιοδικών χωριστών αξιολογήσεων (π.χ. που διενεργούνται από εσωτερικό έλεγχο) ή ανεξάρτητων αξιολογήσεων τρίτων ➤ Έγκαιρη κοινοποίηση των ελλείψεων στους υπεύθυνους για την εφαρμογή διορθωτικών ενεργειών

Τέλος, η Deloitte (2023) προτείνει ένα σχέδιο εσωτερικού ελέγχου ΠΚΔ, το οποίο παρουσιάζεται στον παρακάτω Πίνακα.

Πίνακας 5: Σχέδιο εσωτερικού ελέγχου ΠΚΔ

Αναφορές και γνωστοποιήσεις	Πλαίσια και Πρότυπα	Διαδικασίες και έλεγχοι
Ποιος τύπος γνωστοποιήσεων και αναφορών ΠΚΔ χρησιμοποιείται από την επιχείρηση; Ποιος είναι υπεύθυνος για αυτές; Ποιες ομάδες ενδιαφέροντος εμπλέκονται; Ποιες είναι οι σημαντικότερες περιοχές ΠΚΔ;	Ποια πλαίσια και πρότυπα αναφοράς χρησιμοποιούνται από την επιχείρηση εσωτερικά; Είναι αυτά τα πλαίσια κατάλληλα για την επιχείρηση; Πώς τα πλαίσια αυτά διευκολύνουν τον εσωτερικό έλεγχο ΠΚΔ;	Είναι οι έλεγχοι και διαδικασίες επίσημοι ή ανεπίσημοι; Οι έλεγχοι και οι διαδικασίες καταγράφονται και τεκμηριώνονται επαρκώς; Πώς μπορούν τα διδάγματα από άλλους εσωτερικού ελέγχους (π.χ. λογιστικοί και χρηματοοικονομικοί) να εφαρμοστούν στον έλεγχο ΠΚΔ;

3.5.3 Χαρακτηριστικά ελέγχου

Η σύγχρονη ερευνητική βιβλιογραφία ασχολείται με τη διερεύνηση διάφορων παραγόντων του εσωτερικού ελέγχου που επιδρά στην ποιότητα των ελεγκτικών διαδικασιών και των αντίστοιχων γνωστοποιήσεων. Η ύπαρξη ορισμένων στοιχείων που χαρακτηρίζουν την επιτροπή ελέγχου ενισχύει την ικανότητα επίβλεψης του διοικητικού συμβουλίου και μετριάξει την ασυμμετρία πληροφόρησης μεταξύ αυτού και των ομάδων ενδιαφέροντος, βελτιώνοντας την ποιότητα των γνωστοποιήσεων, χρηματοοικονομικών ή μη (Dwekat et al, 2020). Μεταξύ αυτών ξεχωρίζει η ανεξαρτησία της επιτροπής ελέγχου, η σπουδαιότητα της οποίας έγκειται στην ανάγκη αντιμετώπισης της ασυμμετρίας πληροφόρησης και των συγκρούσεων συμφερόντων μεταξύ της διοίκησης και των μετόχων (Bronson et al, 2009). Επίσης, η ανεξαρτησία είναι αναγκαία για να

μπορούν οι εσωτερικοί ελεγκτές να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους για ευαίσθητα ζητήματα που σχετίζονται με το πλαίσιο ΠΚΔ, όπως είναι η καταλληλότητα των δεικτών που χρησιμοποιούνται για την αξιολόγησή του, η πληρότητα των δεδομένων και η αντικειμενικότητα των μετρήσεων. Έρευνα των Al-Shaer & Zaman (2018) επιβεβαίωσε ότι η ανεξαρτησία της επιτροπής ελέγχου είναι ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση βιωσιμότητας των εταιριών, ενώ οι Buallay & Al-Ajmi (2020) ομοίως βρήκαν ότι η μεταβλητή αυτή επηρεάζει την ποιότητα των γνωστοποιήσεων ΠΚΔ. Μάλιστα, οι Hussain et al (2018) ανέδειξαν μια θετική σχέση μεταξύ ανεξαρτησίας εσωτερικών ελεγκτών και απόδοσης βιωσιμότητας στους οργανισμούς.

Επίσης, ένα άλλο χαρακτηριστικό του ελέγχου που έχει εξεταστεί είναι η συχνότητα των συναντήσεων της επιτροπής ελέγχου. Σύμφωνα με τους Sahama et al (2016), το χαρακτηριστικό αυτό είναι σημαντικό για να επιτρέπει στους εσωτερικούς ελεγκτές να παρακολουθούν τις διάφορες δραστηριότητες της επιχειρήσεις επισταμένα και, έτσι, να περιορίζουν ευκαιριακές συμπεριφορές εκ μέρους των διευθυντικών στελεχών, διασφαλίζοντας τη συμμόρφωσή τους με τα πρότυπα εταιρικής διακυβέρνησης (Rossi & Cebula, 2016). Η συχνότητα των συναντήσεων της επιτροπής ελέγχου έχει αναγνωριστεί ως κρίσιμο συστατικό της αποτελεσματικότητας των ελεγκτικών διαδικασιών που σχετίζονται με τη χρηματοοικονομική πληροφόρηση (Lisic et al, 2016). Σύγχρονες έρευνες παρέχουν εμπειρικές ενδείξεις ότι η συχνότητα αυτή επηρεάζει και την αποτελεσματικότητα των αντίστοιχων ελέγχων στο ΠΚΔ. Για παράδειγμα, οι Arif et al (2021) βρήκαν ότι τόσο η ανεξαρτησία όσο και η συχνότητα των συναντήσεων επηρεάζει θετικά το βαθμό συμμόρφωσης των επιχειρήσεων με τα πρότυπα GRI που χρησιμοποιούνται στο ΠΚΔ.

Τα χαρακτηριστικά της επιτροπής ελέγχου που είναι απαραίτητα στην εφαρμογή ποιοτικών ελεγκτικών διαδικασιών δεν εξαντλούνται στα παραπάνω. Για παράδειγμα, έχει βρεθεί ότι η αντιπροσώπευση γυναικών στην επιτροπή ελέγχου σχετίζεται θετικά με την ποιότητα των εθελοντικών γνωστοποιήσεων ΠΚΔ σε όρους πληρότητας και συνέπειας (Bravo & Reguera-Alvarado, 2019). Έχει, επίσης, υποστηριχθεί ότι η ποιότητα αυτή επηρεάζεται από το μέγεθος της επιτροπής ελέγχου, τη συχνότητα των συναντήσεων μεταξύ των μελών της και της ύπαρξης ενός αποτελεσματικού συστήματος διαχείρισης κινδύνων (Musallam, 2018). Ακόμη, έρευνα των Eluyela et al (2018) έδειξε ότι η συνεργασία εσωτερικών και εξωτερικών ελεγκτών είναι κρίσιμης σημασίας για την ολοκλήρωση και επίβλεψη των γνωστοποιήσεων ΠΚΔ, ενώ τέλος, μελέτη των

Appuhami & Tashakor (2017) επιβεβαίωσε τη σημασία του μεγέθους και της ανεξαρτησίας της επιτροπής ελέγχου.

3.5.4 Χαρακτηριστικά ελεγκτών

Εκτός των χαρακτηριστικών του ελέγχου, η ερευνητική βιβλιογραφία έχει εξετάσει και τη σημασία των χαρακτηριστικών των ελεγκτών στον εσωτερικό έλεγχο ΠΚΔ. Αρχικά, έχει υποστηριχθεί ότι οι εσωτερικοί ελεγκτές θα πρέπει να είναι εφοδιασμένοι με τις κατάλληλες δεξιότητες, όπως είναι οι αναλυτικές (π.χ. αξιολόγηση δεδομένων και μέτρων ΠΚΔ, εντοπισμός ασαφειών και ασυνεπειών), η ικανότητα αναγνώρισης σχετικών κινδύνων και ευκαιριών (π.χ. κατανόηση επιρροής ΠΚΔ στην οργανωσιακή απόδοση), οι επικοινωνιακές δεξιότητες (π.χ. επικοινωνία ευρημάτων ελέγχου στην ανώτατη διοίκηση) και οι ικανότητες συνεργασίας και οικοδόμησης σχέσεων με σημαντικές ομάδες ενδιαφέροντος (π.χ. συνεργασία με διαφορετικά τμήματα εντός της εταιρίας) (Soh & Martinov-Bennie, 2011). Οι δεξιότητες αυτές είναι κρίσιμης σημασίας για την υλοποίηση των ελεγκτικών διαδικασιών στο ΠΚΔ, καθώς και για την ικανοποίηση των προσδοκιών των ομάδων ενδιαφέροντος σχετικά με το ΠΚΔ και την οικοδόμηση εμπιστοσύνης (Rakipi & D'Onza, 2023).

Η εμπειρογνωμοσύνη των εσωτερικών ελεγκτών αποτελεί μια επιπλέον μεταβλητή που θεωρείται σημαντική για τη διενέργεια των ελεγκτικών διαδικασιών στο ΠΚΔ. Σύμφωνα με τους Sultana et al (2015), οι ελεγκτές που χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα χρηματοοικονομικής εξειδίκευσης μπορούν να συμβάλλουν καθοριστικά στην ανάπτυξη ενός αυστηρού και ολοκληρωμένου συστήματος εσωτερικού ελέγχου, καθώς και ενός κατάλληλου πλαισίου διαχείρισης κινδύνων. Έχει διαπιστωθεί ότι η γνώση που συσσωρεύεται ως αποτέλεσμα της εμπειρίας αυξάνει την πιθανότητα εντοπισμού λαθών και ανακρίβειών στις γνωστοποιήσεις χρηματοοικονομικής πληροφόρησης (Defond et al, 2005). Το ίδιο αναμένεται ισχύει και στην περίπτωση των μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών. Πράγματι, έρευνα των Shaukat et al (2016) έδειξε ότι η εμπειρογνωμοσύνη των εσωτερικών ελεγκτών όσον αφορά ζητήματα βιωσιμότητας συνιστά κρίσιμο συστατικό της ποιότητας των αντίστοιχων γνωστοποιήσεων και της ικανότητας αναγνώρισης των ρυθμιστικών κινδύνων που σχετίζονται με τις αντίστοιχες αναφορές. Άλλη έρευνα των Appuhami & Tashakor (2017) επιβεβαίωσε μια θετική σχέση μεταξύ της συχνότητας και ποιότητας γνωστοποιήσεων ΠΚΔ και του βαθμού εξειδίκευσης των εσωτερικών ελεγκτών. Ιδιαίτερα σημαντική μάλιστα είναι η

εξειδίκευση στα διάφορα πλαίσια αναφοράς της πληροφόρησης ΠΚΔ, όπως είναι αυτά που περιγράφηκαν σε προηγούμενη ενότητα (π.χ. SASB, GRI, TCFD).

Τέλος, ένας ακόμη παράγοντας που έχει διερευνηθεί σε αυτό το πεδίο αφορά στα έτη προϋπηρεσίας των εσωτερικών ελεγκτών, δηλαδή στην εμπειρία τους. Πιο συγκεκριμένα, έχει αναφερθεί ότι μια μακρά θητεία στην επιτροπή εσωτερικού ελέγχου έχει ως αποτέλεσμα μια μεγαλύτερη εξοικείωση με τις ελεγκτικές διαδικασίες, αυξάνοντας έτσι την αποτελεσματικότητά τους (Sharma & Iselin, 2012). Βασιζόμενοι στη θεωρία της αντιπροσώπευσης, οι Rutherford & Buchholtz (2007) έδειξαν ότι μια μεγαλύτερη χρονικά θητεία αυξάνει τη συχνότητα των αλληλεπιδράσεων μεταξύ εσωτερικών ελεγκτών και διοικητικών στελεχών, συμβάλλοντας στη μείωση της ασυμμετρίας πληροφόρησης. Έρευνα των Bravo & Reguera-Alvarado (2019) επιβεβαίωσε ότι η προϋπηρεσία των εσωτερικών ελεγκτών στην ομώνυμη επιτροπή συσχετίζεται θετικά με την πληρότητα και συνάφεια των γνωστοποιήσεων ΠΚΔ. Αντίστοιχα, μελέτη των Pozzoli et al (2022) που διενεργήθηκε σε δείγμα εισηγμένων εταιριών σε 13 κράτη-μέλη της ΕΕ, βρήκε ότι τόσο η εμπειρογνωμοσύνη όσο και η προϋπηρεσία αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της αποτελεσματικότητας του εσωτερικού ελέγχου στο ΠΚΔ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

4.1 ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η διενέργεια μιας εις βάθος βιβλιογραφικής ανασκόπησης αναφορικά με το ΠΚΔ και τη σχέση του με τις ελεγκτικές διαδικασίες, διακρίνοντάς την σε πέντε μέρη, τη γνωστοποίηση ΠΚΔ, το ρυθμιστικό περιβάλλον, τα πρότυπα αναφοράς, την εξωτερική διασφάλιση και τον εσωτερικό έλεγχο. Αρχικά, στην ανασκόπηση διαπιστώθηκε ότι η γνωστοποίηση ΠΚΔ είναι ουσιώδους σημασίας για τους σύγχρονους οργανισμούς (Sarti et al, 2018; Fatemi et al, 2018; Caporale et al, 2022), υποστηριζόμενη από διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις, όπως είναι η θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών (Huang, 2021), η θεωρία αντιπροσώπευσης (Carnini Pulino et al, 2022), η θεωρία νομιμότητας (Wang et al, 2020), η θεωρία των πόρων και ικανοτήτων (Bhandari et al, 2022) και αυτή των αποτελεσματικών αγορών (Bofinger et al, 2022). Η ερευνητική βιβλιογραφία υποστηρίζει τη σημασία και των τριών πυλώνων της γνωστοποίησης πληροφοριών ΠΚΔ, συμπεριλαμβανομένων του περιβαλλοντικού (Clarkson et al, 2011), του κοινωνικού (Cort & Esty, 2020) και αυτού της διακυβέρνησης (Tsang et al, 2023).

Επίσης, αναδεικνύει ως σημαντικότερα κίνητρα γνωστοποίησης τις ρυθμιστικές πιέσεις (Arif et al, 2021), την ανάγκη βελτίωσης των σχέσεων των επιχειρήσεων με τις ομάδες ενδιαφέροντος (Khemir et al, 2019) και ιδιαίτερα με το επενδυτικό κοινό (Kimbrough et al, 2022), την ενίσχυση της νομιμότητας της επιχειρηματικής δράσης (Figuerola et al, 2018) και την τεκμηρίωση της δέσμευσης σε στόχους βιωσιμότητας (Rezaee & Tuo, 2017). Παράλληλα, η εθελοντική γνωστοποίηση ΠΚΔ εξαρτάται από διάφορους

παράγοντες, όπως το μέγεθος της επιχείρησης (Tsang et al, 2023), ο κλάδος δραστηριοποίησης (Hameed et al, 2021), το γεωγραφικό πεδίο δράσης (de la Cuesta & Valor, 2013) και η μετοχική σύνθεση (Fuadah et al, 2022). Αντίστοιχα, θετικές επιπτώσεις της γνωστοποίησης περιλαμβάνουν την αύξηση της εταιρικής αξίας (Tsang et al, 2021), την προσέλκυση επενδυτικών κεφαλαίων (Bucaro et al, 2020), τη μείωση του κόστους δανεισμού (Truong et al, 2021) και την παραγωγή θετικών εξωτερικοτήτων τόσο εντός (Lee et al, 2023) όσο και εκτός του οργανισμού (Downar et al, 2021).

Αναφορικά με το ρυθμιστικό περιβάλλον και τα πρότυπα αναφοράς ΠΚΔ, διαπιστώθηκαν σημαντικές εξελίξεις κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, αν και η έλλειψη ενός κοινά αποδεκτού πλαισίου αναφοράς αποτελεί μια σημαντική πρόκληση στο εξεταζόμενο πεδίο (Fraser et al, 2022). Στο πλαίσιο αυτό, η εφαρμογή του εξωτερικού ελέγχου, δηλαδή της διασφάλισης ΠΚΔ από εξωτερικά μέρη, αναδεικνύεται ως μια καλή πρακτική εταιρικής διακυβέρνησης, με στόχο την ενίσχυση της νομιμότητας και λογοδοσίας των οργανισμών (Wong & Millington, 2014; Ackers & Eccles, 2015; Stuart et al, 2021). Οντότητες που παρέχουν υπηρεσίες εξωτερικής διασφάλισης περιλαμβάνουν εκτός των “big four” διάφορους οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στις λογιστικές υπηρεσίες, τις συμβουλευτικές και αυτές της περιβαλλοντικής διαχείρισης (Umoren et al, 2015; Bakarich et al, 2023). Βέβαια, εκτός των αδιαμφισβήτητων οφελών της εξωτερικής διασφάλισης, αυτή έχει επικριθεί λόγω της αδιαφάνειας των εφαρμοζόμενων ελεγκτικών πρακτικών (Boiral et al, 2023), του αμφισβητούμενου επαγγελματισμού των εξωτερικών ελεγκτών (Larrinaga et al, 2020), του εκτεταμένου φαινομένου “greenwashing” (Boiral et al, 2020) και της περιορισμένης επιρροής της στην ηθική κουλτούρα και λογοδοσία των επιχειρήσεων (Michelon et al, 2019).

Υπό αυτό το πρίσμα, ο εσωτερικός έλεγχος συνιστά μια ευρέως διαδεδομένη καλή πρακτική στο ΠΚΔ, η διενέργεια του οποίου υποστηρίζεται από διάφορα ελεγκτικά πρότυπα και κατευθύνσεις περί εφαρμογής αντίστοιχων ελεγκτικών διαδικασιών (COSO, 2013; ΙΑ, 2020; ΙΑ, 2021; Deloitte, 2023). Τα ευρήματα του εσωτερικού ελέγχου ΠΚΔ είναι ιδιαίτερα σημαντικά για τη λήψη αποφάσεων από τη διοίκηση των επιχειρήσεων και το επενδυτικό κοινό (Dwekat et al, 2020; Rajesh & Rajendran, 2020). Τέλος, σημαντικό εύρημα της ανασκόπησης είναι ότι η αποτελεσματικότητα της εφαρμογής του εσωτερικού ελέγχου ΠΚΔ εξαρτάται από διάφορους παράγοντες που σχετίζονται με τον έλεγχο, όπως είναι η ανεξαρτησία της επιτροπής ελέγχου (Al-Shaer

& Zaman, 2018), η συχνότητα των συναντήσεών της (Arif et al, 2021), το μέγεθός της (Appuhami & Tashakor, 2017), οι δεξιότητες των ελεγκτών (Rakipi & D'Onza, 2023), η εμπειρογνωμοσύνη τους (Sultana et al, 2015) και η εμπειρία τους (Pozzoli et al, 2022).

4.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία αναδείχθηκε η σημασία των γνωστοποιήσεων και του ελέγχου στο ΠΚΔ, με τα ευρήματα να υποστηρίζουν την αυξανόμενη αναγκαιότητα και σπουδαιότητα της αναφοράς των δράσεων βιωσιμότητας των σύγχρονων οργανισμών. Διαπιστώθηκε ότι οι επιχειρήσεις ενσωματώνουν ολοένα και περισσότερο ζητήματα ΠΚΔ στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αντανακλώντας μια ευρύτερη στροφή προς βιώσιμες και υπεύθυνες επιχειρηματικές πρακτικές. Σε αυτό το πλαίσιο, ο ρόλος των ελεγκτών καθίσταται πρωταρχικός στην παροχή διασφάλισης σχετικά με τις γνωστοποιήσεις ΠΚΔ, ενισχύοντας έτσι την εμπιστοσύνη των ενδιαφερομένων στις αναφερόμενες επιδόσεις βιωσιμότητας. Επιπλέον, στη μελέτη εντοπίστηκαν μια σειρά προκλήσεων και πολυπλοκοτήτων που σχετίζονται με τον έλεγχο ΠΚΔ, οι οποίες περιλαμβάνουν την έλλειψη τυποποιημένων πλαισίων και μετρήσεων αναφοράς, την εγγενή υποκειμενικότητα των πυλώνων ΠΚΔ και άλλα ζητήματα ποιότητας των σχετικών πληροφοριών. Στο πλαίσιο αυτό, οι ελεγκτές αντιμετωπίζουν ένα δύσκολο έργο, καθώς εκτός αυτών των προκλήσεων, θα πρέπει να διατηρούν παράλληλα ανεξαρτησία και την αντικειμενικότητά τους κατά την αξιολόγηση των γνωστοποιήσεων ΠΚΔ.

Επίσης, η βιβλιογραφική ανασκόπηση υπογράμμισε τη σημασία του εσωτερικού ελέγχου και των ελεγκτικών διαδικασιών στο ΠΚΔ, καθώς διαπιστώθηκε ότι οι ελεγκτές θα πρέπει να διαθέτουν ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την ποιότητα των αντίστοιχων αναφορών, όπως είναι οι αναλυτικές δεξιότητες, η κατανόηση των κινδύνων και ευκαιριών ΠΚΔ, η ανεξαρτησία, η επικοινωνία και η συνεργασία. Οι εσωτερικοί ελεγκτές που ενσωματώνουν αυτά τα χαρακτηριστικά είναι καλύτερα εξοπλισμένοι για να αξιολογήσουν την ευθυγράμμιση των αναφορών ΠΚΔ με τα πρότυπα και τις βέλτιστες πρακτικές του κλάδου, ενισχύοντας έτσι την αξιοπιστία και την εγκυρότητα τέτοιων γνωστοποιήσεων. Τέλος, σημαντικό συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι το πεδίο του ΠΚΔ είναι δυναμικά εξελισσόμενο και χαρακτηρίζεται από διάφορες δυσκολίες και προκλήσεις. Μεταξύ αυτών ξεχωρίζουν η ελλιπής τυποποίηση των προτύπων αναφοράς και των ελεγκτικών διαδικασιών, ο ιδιαίτερα εκτεταμένος αριθμός μέτρων και δεικτών

βιωσιμότητας, η ανεπαρκής διασφάλιση της ποιότητας των δεδομένων ΠΚΔ, η συνεχώς εξελισσόμενη φύση του ρυθμιστικού πλαισίου, η ανεπάρκεια πόρων διενέργειας ελέγχων από τις μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις, η αμφισβητούμενη ανεξαρτησία των επιτροπών ελέγχου και το φαινόμενο “greenwashing”.

Συμπερασματικά, οι διαπιστώσεις της παρούσας μελέτης υπογραμμίζουν τον κρίσιμο ρόλο του ελέγχου στην προώθηση της ποιότητας και της ακεραιότητας των αναφορών ΠΚΔ. Καθώς οι οργανισμοί αναγνωρίζουν όλο και περισσότερο τη σημασία των τριών πυλώνων του ΠΚΔ και οι ενδιαφερόμενοι απαιτούν μεγαλύτερη διαφάνεια και λογοδοσία, ο ρόλος των ελεγκτών στην παροχή διασφάλισης σχετικά με τις γνωστοποιήσεις ΠΚΔ θα συνεχίσει να εξελίσσεται και να επεκτείνεται. Αντιμετωπίζοντας τις διάφορες προκλήσεις που προαναφέρθηκαν, οι ελεγκτές μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην προώθηση βιώσιμων και υπεύθυνων επιχειρηματικών πρακτικών, ενισχύοντας έτσι τη μακροπρόθεσμη δημιουργία αξίας για τους οργανισμούς και την κοινωνία στο σύνολό της.

4.3 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

Τα ευρήματα της παρούσας ανασκόπησης θα πρέπει να εξετάζονται με τη δέουσα προσοχή, δεδομένων των περιορισμών της έρευνας. Λαμβάνοντας υπόψη την ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση που υιοθετήθηκε, βασικό περιορισμό της μελέτης αποτελεί η έλλειψη πρωτογενών εμπειρικών δεδομένων, η οποία μειώνει την ικανότητα επικύρωσης των διαπιστώσεων και εξαγωγής οριστικών συμπερασμάτων. Βέβαια, ο περιορισμός αυτός αντισταθμίζεται εν μέρει από τη συμπερίληψη ενός ικανού μεγέθους εμπειρικών μελετών στην ανασκόπηση που επιχειρήθηκε. Επιπλέον, η έρευνα περιορίζεται από το ότι τα ευρήματά της ενδέχεται να μην είναι καθολικά εφαρμόσιμα σε όλους τους οργανισμούς ή τις δικαιοδοσίες, λαμβάνοντας υπόψη τις σημαντικές διαφοροποιήσεις των μελετών σε όρους μεθοδολογιών, δειγμάτων και ερευνητικών ερωτημάτων.

Επίσης, σημειώνεται ότι η συντριπτική πλειονότητα των ερευνών υποθέτουν μια ορθολογική συμπεριφορά από τους οργανισμούς και τους ελεγκτές στο πλαίσιο των γνωστοποιήσεων ΠΚΔ, ωστόσο στην πράξη, οι διάφορες μεροληψίες και οι συγκρούσεις συμφερόντων ενδέχεται να επηρεάζουν τις ελεγκτικές διαδικασίες και τη λήψη σχετικών αποφάσεων. Επιπρόσθετα, η μελέτη περιορίζεται από την εξαιρετικά δυναμική φύση του τοπίου ΠΚΔ, η οποία δεν είναι εύκολο να αποτυπωθεί επακριβώς λόγω παραγόντων όπως η συνεχής εξέλιξη των προτύπων αναφοράς, οι ρυθμιστικές αλλαγές και οι

προσδοκίες των ενδιαφερόμενων μερών. Θα πρέπει, τέλος, να σημειωθεί ότι λόγω του εύρους και της πολυπλοκότητας του εξεταζόμενου πεδίου, η μελέτη επικεντρώθηκε σε συγκεκριμένες πτυχές και διαστάσεις του, δίνοντας προτεραιότητα στις λειτουργίες του εσωτερικού ελέγχου έναντι της εξωτερικής διασφάλισης.

4.4 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Δεδομένων των περιορισμών της έρευνας και της δυναμικά εξελισσόμενης φύσης του ΠΚΔ, η μελλοντική έρευνα σε αυτό το πεδίο θα πρέπει να εστιάσει στη διεξαγωγή εμπειρικών μελετών που εξετάζουν την αποτελεσματικότητα των διαφορετικών προσεγγίσεων ελέγχου, τον αντίκτυπο των ρυθμιστικών εξελίξεων στις πρακτικές αναφοράς και διασφάλισης ΠΚΔ, και τον ρόλο των ελεγκτικών εταιρειών και του εσωτερικού ελέγχου στην προώθηση της βιωσιμότητας εντός των οργανισμών. Μάλιστα, η διενέργεια διαχρονικών εμπειρικών μελετών μπορεί να προσφέρει χρήσιμη πληροφόρηση για την εξέλιξη των πρακτικών αναφοράς και ελέγχου ΠΚΔ με την πάροδο του χρόνου, ενσωματώνοντας παράγοντες όπως οι ελεγκτικές πρακτικές, οι ρυθμιστικές απαιτήσεις και οι προσδοκίες του επενδυτικού κοινού. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εμπειρική συσχέτιση του πεδίου ΠΚΔ με αυτά των βιώσιμων επενδύσεων και των πρακτικών ΕΚΕ, καθώς και η διερεύνησή του σε διαφορετικούς κλάδους της οικονομίας, γεωγραφικές περιοχές, ρυθμιστικά περιβάλλοντα και δικαιοδοσίες, λαμβάνοντας υπόψη το ρόλο των ΔΠΧΑ βιωσιμότητας που δημοσιεύτηκαν πρόσφατα.

Επίσης, αντικείμενο της μελλοντικής έρευνας είναι η εξέταση διάφορων συμπεριφορικών πτυχών στη γνωστοποίηση και τον έλεγχο ΠΚΔ, συμπεριλαμβανομένων του ρόλου των γνωστικών προκαταλήψεων των ελεγκτών, των κοινωνικών κανόνων, της οργανωσιακής κουλτούρας και των κινήτρων των διοικητικών στελεχών στη διαμόρφωση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Ακόμη, οι μελλοντικές έρευνες θα πρέπει να μελετήσουν περαιτέρω τις οπτικές διάφορων ομάδων ενδιαφέροντος στο ΠΚΔ, όπως είναι οι επενδυτές, οι ρυθμιστικές αρχές και οι εργαζόμενοι. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να εξετάσουν την επάρκεια των υφιστάμενων ελεγκτικών προτύπων για την αντιμετώπιση κινδύνων και ευκαιριών ΠΚΔ, εντοπίζοντας πιθανούς τομείς για βελτίωση, ώστε αυτά να ευθυγραμμίζονται καλύτερα με τις εξελισσόμενες απαιτήσεις βιωσιμότητας. Τέλος, αυξανόμενου ερευνητικού ενδιαφέροντος είναι και ο ρόλος της τεχνολογίας στον έλεγχο ΠΚΔ. Ως εκ τούτου, η μελλοντική έρευνα θα πρέπει να διερευνήσει τη χρησιμότητα και τη δυναμική

προηγμένων τεχνικών ανάλυσης και ελέγχου, όπως η τεχνητή νοημοσύνη, η τεχνολογία blockchain και η χρήση μεγάλων δεδομένων σχετικά με την ικανότητά τους να βελτιώνουν την αποτελεσματικότητα, την ακρίβεια και την αξιοπιστία των ελέγχων ΠΚΔ.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ackers, B., & Eccles, N. S. (2015). Mandatory corporate social responsibility assurance practices: The case of King III in South Africa. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 28(4), 515-550.
- Agnese, P., & Giacomini, E. (2023). Bank's funding costs: Do ESG factors really matter? *Finance Research Letters*, 51, 103437.
- AICPA (2020). *Frequently Asked Questions on External Assurance of Sustainability Reporting*. Durham, NC: American Institute of Certified Public Accountants.
- Alareeni, B. A., & Hamdan, A. (2020). ESG impact on performance of US S&P 500-listed firms. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 20(7), 1409-1428.
- Alhaddi, H. (2015). Triple bottom line and sustainability: A literature review. *Business and Management Studies*, 1(2), 6-10.
- Al-Shaer, H., & Zaman, M. (2018). Credibility of sustainability reports: The contribution of audit committees. *Business Strategy and the Environment*, 27(7), 973-986.
- Amel-Zadeh, A., & Serafeim, G. (2018). Why and how investors use ESG information: Evidence from a global survey. *Financial Analysts Journal*, 74(3), 87-103.
- Appuhami, R., & Tashakor, S. (2017). The impact of audit committee characteristics on CSR disclosure: an analysis of Australian firms. *Australian Accounting Review*, 27(4), 400-420.
- Arif, M., Sajjad, A., Farooq, S., Abrar, M., & Joyo, A. S. (2021). The impact of audit committee attributes on the quality and quantity of environmental, social and governance (ESG) disclosures. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 21(3), 497-514.
- Arvidsson, S., & Johansson, J. (2019). Sense-making and sense-giving: Reaching through the smokescreen of sustainability disclosure in the stock market. In S. Arvidsson (Ed.), *Challenges in managing sustainable business* (pp. 77-109). New York: Palgrave Macmillan.

Bakarich, K. M., Baranek, D., & O'Brien, P. E. (2023). The current state and future implications of environmental, social, and governance assurance. *Current Issues in Auditing*, 17(1), A1-A21.

Baumüller, J., & Grbenic, S. O. (2021). Moving from non-financial to sustainability reporting: Analyzing the EU Commission's proposal for a Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD). *Facta Universitatis, Series: Economics and Organization*, (1), 369-381.

Benlemlih, M., & Bitar, M. (2018). Corporate social responsibility and investment efficiency. *Journal of Business Ethics*, 148(2), 647-671.

Berg, F., Koelbel, J. F., & Rigobon, R. (2022). Aggregate confusion: The divergence of ESG ratings. *Review of Finance*, 26(6), 1315-1344.

Bhandari, K. R., Ranta, M., & Salo, J. (2022). The resource-based view, stakeholder capitalism, ESG, and sustainable competitive advantage: The firm's embeddedness into ecology, society, and governance. *Business Strategy and the Environment*, 31(4), 1525-1537.

Bofinger, Y., Heyden, K. J., & Rock, B. (2022). Corporate social responsibility and market efficiency: Evidence from ESG and mis-valuation measures. *Journal of Banking & Finance*, 134, 106322.

Boiral, O., Brotherton, M. C., & Talbot, D. (2023). What you see is what you get? Building confidence in ESG disclosures for sustainable finance through external assurance. *Business Ethics, the Environment & Responsibility*.

Boiral, O., Brotherton, M. C., Rivaud, L., & Talbot, D. (2022). Comparing the uncomparable? An investigation of car manufacturers' climate performance. *Business Strategy and the Environment*, 31(5), 2213–2229.

Boiral, O., Heras-Saizarbitoria, I., & Brotherton, M. C. (2019). Assessing and improving the quality of sustainability reports: The auditors' perspective. *Journal of Business Ethics*, 155(3), 703–721.

Boiral, O., Heras-Saizarbitoria, I., & Brotherton, M. C. (2020). Professionalizing the assurance of sustainability reports: The auditors' perspective. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 33(2), 309–334.

- Bonrath, A., Eulerich, M., & Lopez-Kasper, V. (2022). Internal auditor's role in ESG disclosure and assurance: an analysis of practical insights. *Corporate Ownership & Control*, 20(1), 23-39.
- Bravo, F., & Reguera-Alvarado, N. (2019). Sustainable development disclosure: Environmental, social, and governance reporting and gender diversity in the audit committee. *Business Strategy and the Environment*, 28(2), 418-429.
- Broadstock, D. C., Managi, S., Matousek, R., & Tzeremes, N. G. (2019). Does doing 'good' always translate into doing 'well'? An eco-efficiency perspective. *Business Strategy and the Environment*, 28(6), 1199-1217.
- Bronson, S. N., Carcello, J. V., Hollingsworth, C. W., & Neal, T. L. (2009). Are fully independent audit committees really necessary?. *Journal of Accounting and Public Policy*, 28(4), 265-280.
- Brown, N., & Deegan, C. (1998). The public disclosure of environmental performance information – a dual test of media agenda setting theory and legitimacy theory. *Accounting and Business Research*, 29(1), 21-41.
- Buallay, A. (2019). Is sustainability reporting (ESG) associated with performance? Evidence from the European banking sector. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 30(1), 98–115.
- Buallay, A., & Al-Ajmi, J. (2020). The role of audit committee attributes in corporate sustainability reporting: Evidence from banks in the Gulf Cooperation Council. *Journal of Applied Accounting Research*, 21(2), 249-264.
- Bucaro, A. C., Jackson, K. E., & Lill, J. B. (2020). The influence of corporate social responsibility measures on investors' judgments when integrated in a financial report versus presented in a separate report. *Contemporary Accounting Research*, 37(2), 665–695.
- Cahan, S. F., Chen, C., Chen, L., & Nguyen, N. H. (2015). Corporate social responsibility and media coverage. *Journal of Banking & Finance*, 59(1), 409–422.
- Caporale, G. M., Gil-Alana, L., Plastun, A., & Makarenko, I. (2022). Persistence in ESG and conventional stock market indices. *Journal of Economics and Finance*, 46(4), 678-703.

- Carnini Pulino, S., Ciaburri, M., Magnanelli, B. S., & Nasta, L. (2022). Does ESG disclosure influence firm performance?. *Sustainability*, 14(13), 7595.
- Chattopadhyay, A., Shaffer, M., & Wang, C. (2020). Governance through shame and aspiration: Index creation and corporate behavior in Japan. *Journal of Financial Economics*, 135(3), 704-724.
- Chen, Z., & Xie, G. (2022). ESG disclosure and financial performance: Moderating role of ESG investors. *International Review of Financial Analysis*, 83, 102291.
- Cho, S. J., Chung, C. Y., & Young, J. (2019). Study on the Relationship between CSR and Financial Performance. *Sustainability*, 11(2), 343.
- Christensen, D. M. (2016). Corporate accountability reporting and high-profile misconduct. *The Accounting Review*, 91(2), 377–399.
- Christensen, D., Serafeim, G. & Sikochi, A. (2022). Why Is corporate virtue in the eye of the beholder? The case of ESG ratings. *The Accounting Review*, 97(1), 147–175.
- Clarke, V., & Braun, V. (2017). Thematic analysis. *The Journal of Positive Psychology*, 12(3), 297-298.
- Clarkson, P. M., Overell, M. B., & Chapple, L. (2011). Environmental reporting and its relation to corporate environmental performance. *Abacus*, 47(1), 27-60.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94(1), S95-S120.
- Cort, T., & Esty, D. (2020). ESG standards: Looming challenges and pathways forward. *Organization & Environment*, 33(4), 491–510.
- COSO (2013). *Internal Control – Integrated Framework, Executive Summary*. The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission.
- Crifo, P., Escrig-Olmedo, E., & Mottis, N. (2019). Corporate governance as a key driver of corporate sustainability in France: The role of board members and investor relations. *Journal of Business Ethics*, 159(4), 1127-1146.
- Dai, X., Gao, F., Lisic, L. L., & Zhang, I. X. (2023). Corporate social performance and the managerial labor market. *Review of Accounting Studies*, 28(1), 307-339.

de la Cuesta, M., & Valor, C. (2013). Evaluation of the environmental, social and governance information disclosed by Spanish listed companies. *Social Responsibility Journal*, 9(2), 220–240.

De Masi, S., Słomka-Gołębiowska, A., Becagli, C., & Paci, A. (2021). Toward sustainable corporate behavior: The effect of the critical mass of female directors on environmental, social, and governance disclosure. *Business Strategy and the Environment*, 30(4), 1865-1878.

DeFond, M. L., Hann, R. N., & Hu, X. (2005). Does the market value financial expertise on audit committees of boards of directors?. *Journal of Accounting Research*, 43(2), 153-193.

Del Giudice, A., & Rigamonti, S. (2020). Does audit improve the quality of ESG scores? Evidence from corporate misconduct. *Sustainability*, 12(14), 5670.

Deloitte (2023). *Global ESG Disclosure Standards converge: ISSB finalizes IFRS S1 and IFRS S2*. Deloitte International.

Deloitte (2023). *How to audit ESG risk and reporting*. Deloitte International.

Dhaliwal, D. S., Radhakrishnan, S., Tsang, A., & Yang, Y. G. (2012). Nonfinancial disclosure and analyst forecast accuracy: International evidence on corporate social responsibility disclosure. *The Accounting Review*, 87(3), 723–759.

Dicuonzo, G., Donofrio, F., Ranaldo, S., & Dell'Atti, V. (2022). The effect of innovation on environmental, social and governance (ESG) practices. *Meditari Accountancy Research*, 30(4), 1191-1209.

Diouf, D., & Boiral, O. (2017). The quality of sustainability reports and impression management: A stakeholder perspective. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 30(3), 643–667.

Downar, B., Ernstberger, J., Reichelstein, S., Schwenen, S., & Zaklan, A. (2021). The impact of carbon disclosure mandates on emissions and financial operating performance. *Review of Accounting Studies*, 26(3), 1137–1175.

Dwekat, A., Seguí-Mas, E., Tormo-Carbó, G., & Carmona, P. (2020). Corporate governance configurations and corporate social responsibility disclosure: Qualitative

comparative analysis of audit committee and board characteristics. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(6), 2879-2892.

Eccles, R. G., & Krzus, M. P. (2018). Implementing the Task Force on Climate-related Financial Disclosures Recommendations: An assessment of corporate readiness. *Schmalenbach Business Review*, 71(2), 287–293.

Eccles, R. G., Serafeim, G., & Krzus, M. P. (2011). Market interest in nonfinancial information. *Journal of Applied Corporate Finance*, 23(4), 113–127.

Elgergeni, S., Khan, N., & Kakabadse, N. K. (2018). Firm ownership structure impact on corporate social responsibility: evidence from austerity UK. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 25(7), 602-618.

Elkington, J. (1994). Towards the sustainable corporation: Win-win-win business strategies for sustainable development. *California Management Review*, 36(2), 90–100.

Elkington, J., & Rowlands, I. H. (1999). Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business. *Alternatives Journal*, 25(4), 42-57.

Eluyela, D. F., Akintimehin, O. O., Okere, W., Ozordi, E., Osuma, G. O., Ilogho, S.O., & Oladipo, O. A. (2018). Board meeting frequency and firm performance: examining the nexus in Nigerian deposit money banks. *Heliyon*, 4(10), e00850.

European Banking Authority (2021). *On management and supervision of ESG risks for credit institutions and investment firms*. EBA Report, EBA/REP/2021/18. Brussels: EBA.

European Commission (2011). *Corporate Social Responsibility: a new definition, a new agenda for action*. Brussels: European Commission.

European Commission (2021). Overview of sustainable finance. Brussels: European Commission.

European Commission (2023). *Sustainable Finance*. Available at: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance_en.

European Parliament and the Council (2014). *Directive 2014/95/EU*. Strasburg: European Parliament.

- Fan, D., Breslin, D., Callahan, J. L., & Iszatt-White, M. (2022). Advancing literature review methodology through rigour, generativity, scope and transparency. *International Journal of Management Reviews*, 24(2), 171-180.
- Farooq, M. B., & de Villiers, C. (2020). How sustainability assurance engagement scopes are determined, and its impact on capture and credibility enhancement. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 33(2), 417–445.
- Fatemi, A., Glaum, M., & Kaiser, S. (2018). ESG performance and firm value: The moderating role of disclosure. *Global Finance Journal*, 38(2), 45–64.
- Figuerola, E. G., Solano, S. E., Montoya, D. A., & Casado, P. P. (2018). The business legitimacy and its relationship with the corporate social responsibility: Analysis of Mexico and Spain through the case method. In E. Díez-De-Castro & M. Peris-Ortiz (Eds.). *Organizational legitimacy* (pp. 197–215). Springer International Publishing
- Fraser, J. R., Quail, R., & Simkins, B. J. (2022). Environmental, Social and Governance (ESG) and the Roles of Management, Internal Audit, and Enterprise Risk Management. *Internal Audit, and Enterprise Risk Management*, 23(3), 17-29.
- Friede, G., Busch, T., & Bassen, A. (2015). ESG and financial performance: aggregated evidence from more than 2000 empirical studies. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 5(4), 210-233.
- Fuadah, L. L., Mukhtaruddin, M., Andriana, I., & Arisman, A. (2022). The ownership structure, and the environmental, social, and governance (ESG) disclosure, firm value and firm performance: The audit committee as moderating variable. *Economies*, 10(12), 314.
- Fuhrmann, S., Ott, C., Looks, E., & Guenther, T. W. (2017). The contents of assurance statements for sustainability reports and information asymmetry. *Accounting and Business Research*, 47(4), 369–400.
- Gao, L., & Zhang, J. H. (2015). Firms' earnings smoothing, corporate social responsibility, and valuation. *Journal of Corporate Finance*, 32(1), 108-127.
- Guiral, A., Moon, D., Tan, H. T., & Yu, Y. (2020). What drives investor response to CSR performance reports? *Contemporary Accounting Research*, 37(1), 101–130.

- Halbritter, G., & Dorfleitner, G. (2015). The wages of social responsibility-where are they? A critical review of ESG investing. *Review of Financial Economics*, 26(2), 25-35.
- Hales, J. (2021). Sustainability Accounting Standards Board (SASB). In G. W. Dash (Ed.), *World Scientific Encyclopedia of Climate Change: Case Studies of Climate Risk, Action, and Opportunity Volume 3* (pp. 37-41). New York: Bloomberg.
- Hameed, I., Hyder, Z., Imran, M., & Shafiq, K. (2021). Greenwash and green purchase behavior: An environmentally sustainable perspective. *Environment, Development and Sustainability*, 23(9), 13113–13134.
- Hoang, T. (2018). The role of the integrated reporting in raising awareness of environmental, social and corporate governance (ESG) performance. *Stakeholders, Governance and Responsibility*, 14(3), 47-69.
- Huang, D. Z. X. (2021). Environmental, social and governance (ESG) activity and firm performance: A review and consolidation. *Accounting & Finance*, 61(1), 335–360.
- Hubbard, G. (2009). Measuring organizational performance: beyond the triple bottom line. *Business Strategy and the Environment*, 18(3), 177-191.
- IFC (2021). *IFC ESG Guidebook*. Washington: International Finance Corporation.
- IFRS (2023). *About the International Sustainability Standards Board*. London: International Financial Reporting Standards.
- IIA (2020). *The IIA's Three Lines Model*. Lake Mary, FL: The Institute of Internal Auditors.
- IIA (2021). *Internal audit's control in ESG reporting*. Lake Mary, FL: The Institute of Internal Auditors.
- Ioannou, I., & Serafeim, G. (2017). The consequences of mandatory corporate sustainability reporting. *Harvard Business School Research Working Paper*, No. 11-100.
- Jamali, D., Safieddine, A. M., & Rabbath, M. (2008). Corporate governance and corporate social responsibility synergies and interrelationships. *Corporate Governance: An International Review*, 16(5), 443-459.

- Karamanou, I., & Vafeas, N. (2005). The association between corporate boards, audit committees, and management earnings forecasts: an empirical analysis. *Journal of Accounting Research*, 43(3), 453-486.
- Karpoff, J. M., Litan, R., Schrand, C., & Weil, R. L. (2022). What ESG-related disclosures should the SEC mandate?. *Financial Analysts Journal*, 78(2), 9-18.
- Khan, A., Muttakin, M. B., & Siddiqui, J. (2012). Corporate governance and corporate social responsibility disclosures: Evidence from an emerging economy. *Journal of Business Ethics*, 114(2), 207-223.
- Khemir, S., Baccouche, C., & Ayadi, S. D. (2019). The influence of ESG information on investment allocation decisions. *Journal of Applied Accounting Research*, 20(4), 458–480.
- Kimbrough, M. D., Wang, X., Wei, S., & Zhang, J. (2022). Does voluntary ESG reporting resolve disagreement among ESG rating agencies? *European Accounting Review*, 33(1), 15–47.
- Koller, T. & Fusaro, R. (2021). *The SASB framework and reporting ESG risks*. McKinsey & Company International.
- Kotsantonis, S., & Serafeim, G. (2019). Four things no one will tell you about ESG data. *Journal of Applied Corporate Finance*, 31(2), 50-58.
- KPMG (2021). *Survey of Sustainability Reporting 2020*. KPMG International.
- KPMG (2022). *Big shifts, small steps: Survey of Sustainability Reporting 2022*. KPMG International.
- Krueger, P., Sautner, Z., Tang, D. Y., & Zhong, R. (2021). The effects of mandatory ESG disclosure around the world. *Journal of Accounting Research*, 32(3), 21-44.
- Kummer, K. & Tas, L. (2021). *What to watch as global ESG reporting standards take shape*. Ernst & Young International.
- Larrinaga, C., Rossi, A., Luque-Vilchez, M., & Núñez-Nickel, M. (2020). Institutionalization of the contents of sustainability assurance services: A comparison between Italy and United States. *Journal of Business Ethics*, 163(1), 67–83.

- Lee, C. C., Luppi, J. L., Simmons, T., Tran, B., & Zhang, R. (2023). Examining the Impacts of ESG on Employee Retention: A Study of Generational Differences. *Journal of Business & Management*, 29(1), 23-39.
- Lisic, L. L., Neal, T. L., Zhang, X. I., & Zhang, Y. (2016). CEO power, internal control quality, and audit committee effectiveness in substance versus in form. *Contemporary Accounting Research*, 33(3), 1199-1237.
- Lokuwaduge, C. S. D. S., & Heenetigala, K. (2017). Integrating environmental, social and governance (ESG) disclosure for a sustainable development: An Australian study. *Business Strategy and the Environment*, 26(4), 438–450.
- Luo, C., Wei, D., & He, F. (2023). Corporate ESG performance and trade credit financing – Evidence from China. *International Review of Economics & Finance*, 85(2), 337–351.
- Maas, K., Schaltegger, S., & Crutzen, N. (2016). Integrating corporate sustainability assessment, management accounting, control, and reporting. *Journal of Cleaner Production*, 136, 237-248.
- Mah, S. K. (2021). Earth, wind, and fire: Pace plays a vital ESG role. *The Journal of Structured Finance*, 26(4), 73-85.
- Martínez-Ferrero, J., & García-Sánchez, I. M. (2017). Coercive, normative and mimetic isomorphism as determinants of the voluntary assurance of sustainability reports. *International Business Review*, 26(1), 102–118.
- Matos, P. (2020). *ESG and responsible institutional investing around the world: A critical review*. New York: CFA Institute Research Foundation.
- Matten, D., & Moon, J. (2004). Corporate social responsibility. *Journal of Business Ethics*, 54(2), 323-337.
- McBrayer, G. A. (2018). Does persistence explain ESG disclosure decisions?. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(6), 1074-1086.
- Michelon, G., Patten, D. M., & Romi, A. M. (2019). Creating legitimacy for sustainability assurance practices: Evidence from sustainability restatements. *European Accounting Review*, 28(2), 395–422.

- Musallam Sami, R. M. (2018). The direct and indirect effect of the existence of risk management on the relationship between audit committee and corporate social responsibility disclosure. *Benchmarking: An International Journal*, 25(9), 4125-4138.
- Nazari, J. A., Herremans, I. M., & Warsame, H. A. (2015). Sustainability reporting: external motivators and internal facilitators. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 15(3), 375-390.
- Nielsen, K. P., & Noergaard, R. W. (2011). CSR and mainstream investing: a new match? - an analysis of the existing ESG integration methods in theory and practice and the way forward. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 1(3-4), 209–221.
- OECD (2017). *Investment Governance and the Integration of Environmental, Social and Governance Factors*. Paris: OECD.
- Parikh, A., Kumari, D., Johann, M., & Mladenović, D. (2023). The impact of environmental, social and governance score on shareholder wealth: A new dimension in investment philosophy. *Cleaner and Responsible Consumption*, 8, 100101.
- Pozzoli, M., Pagani, A., & Paolone, F. (2022). The impact of audit committee characteristics on ESG performance in the European Union member states: Empirical evidence before and during the COVID-19 pandemic. *Journal of Cleaner Production*, 371, 133411.
- Qian, W., & Schaltegger, S. (2017). Revisiting carbon disclosure and performance: Legitimacy and management views. *The British Accounting Review*, 49(4), 365-379.
- Radhakrishnan, S., Tsang, A., & Liu, R. (2018). A corporate social responsibility framework for accounting research. *The International Journal of Accounting*, 53(4), 274–294.
- Raimo, N., Caragnano, A., Zito, M., Vitolla, F., & Mariani, M. (2021). Extending the benefits of ESG disclosure: The effect on the cost of debt financing. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 28(4), 1412-1421.
- Rajesh, R., & Rajendran, C. (2020). Relating environmental, social, and governance scores and sustainability performances of firms: An empirical analysis. *Business Strategy and the Environment*, 29(3), 1247-1267.

- Rakipi, R., & D'Onza, G. (2023). The involvement of internal audit in environmental, social, and governance practices and risks: Stakeholders' salience and insights from audit committees and chief executive officers. *International Journal of Auditing*, 23(2), 97-114.
- Redondo Alamillos, R., & de Mariz, F. (2022). How can European regulation on ESG impact business globally? *Journal of Risk and Financial Management*, 15(7), 291-311.
- Rezaee, Z., & Tuo, L. (2017). Voluntary disclosure of non-financial information and its association with sustainability performance. *Advances in Accounting*, 39(2), 47-59.
- Rossi, F., & Cebula, R. J. (2016). Debt and ownership structure: evidence from Italy. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 16(5), 883-905.
- Rutherford, M. A., & Buchholtz, A. K. (2007). Investigating the relationship between board characteristics and board information. *Corporate Governance: An International Review*, 15(4), 576-584.
- Samaha, K., Khlif, H., & Hussainey, K. (2015). The impact of board and audit committee characteristics on voluntary disclosure: a meta-analysis. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 24(2), 13-28.
- Sarti, S., Darnall, N., & Testa, F. (2018). Market segmentation of consumers based on their actual sustainability and health-related purchases. *Journal of Cleaner Production*, 192, 270-280.
- Sharma, V. D., & Iselin, E. R. (2012). The association between audit committee multiple-directorships, tenure, and financial misstatements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31(3), 149-175.
- Shaukat, A., Qiu, Y., & Trojanowski, G. (2016). Board attributes, corporate social responsibility strategy, and corporate environmental and social performance. *Journal of Business Ethics*, 135(2), 569-585.
- Simnett, R., Vanstraelen, A., & Chua, W. F. (2009). Assurance on sustainability reports: An international comparison. *The Accounting Review*, 84(3), 937-967.
- Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 104(2), 333-339.

- Soh, D. S., & Martinov-Bennie, N. (2011). The internal audit function: Perceptions of internal audit roles, effectiveness and evaluation. *Managerial Auditing Journal*, 26(7), 605-622.
- Stuart, A. C., Bedard, J. C., & Clark, C. E. (2021). Corporate social responsibility disclosures and investor judgments in difficult times: The role of ethical culture and assurance. *Journal of Business Ethics*, 171(3), 565–582.
- Sultana, N., Singh, H., & Van der Zahn, J. L. M. (2015). Audit committee characteristics and audit report lag. *International Journal of Auditing*, 19(2), 72-87.
- The Global Impact (2005). *Investing for long-term value: Integrating environmental, social and governance value drivers in asset management and financial research*. New York: United Nations.
- Trotman, A. J., & Trotman, K. T. (2015). Internal audit's role in GHG emissions and energy reporting: Evidence from audit committees, senior accountants, and internal auditors. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 34(1), 199-230.
- Truong, C., Nguyen, T. H., & Huynh, T. (2021). Customer satisfaction and the cost of capital. *Review of Accounting Studies*, 26(1), 293–342.
- Tsang, A., Frost, T., & Cao, H. (2023). Environmental, social, and governance (ESG) disclosure: A literature review. *The British Accounting Review*, 55(1), 101149.
- Tsang, A., Hu, W., & Li, X. (2021). CSR and firm value: A comparative study of CSR performance measures. *China Accounting and Finance Review*, 23(1), 1–33.
- Tsang, A., Wang, K. T., Wu, Y., & Lee, J. (2024). Nonfinancial corporate social responsibility reporting and firm value: International evidence on the role of financial analysts. *European Accounting Review*, 33(2), 399-434.
- Umoren, A. O., Udo, E. J., & George, B. S. (2015). Environmental, social and governance disclosures: A call for integrated reporting in Nigeria. *Journal of Finance and Accounting*, 3(6), 227-233.
- United Nations General Assembly (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. New York: United Nations.

- Velte, P. (2017). Does ESG performance have an impact on financial performance? Evidence from Germany. *Journal of Global Responsibility*, 8(2), 169-178.
- Villiers, C. (2022). New directions in the European Union's regulatory framework for corporate reporting, due diligence and accountability: the challenge of complexity. *European Journal of Risk Regulation*, 13(4), 548-566.
- Walker, D. I. (2022). The economic (in) significance of executive pay ESG incentives. *Boston University School of Law*, 27, 318.
- Wang, S., Wang, H., Wang, J., & Yang, F. (2020). Does environmental information disclosure contribute to improve firm financial performance? An examination of the underlying mechanism. *The Science of the Total Environment*, 714, 136855.
- Wong, R., & Millington, A. (2014). Corporate social disclosures: a user perspective on assurance. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 27(5), 863-887.
- World Business Council for Sustainable Development (2019). *ESG Disclosure Handbook*. Geneva: WBCSD.
- Yu, E. P. Y., Van Luu, B., & Chen, C. H. (2020). Greenwashing in environmental, social and governance disclosures. *Research in International Business and Finance*, 52(1), 101192.